

॥प्रथमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे प्रथमः प्रश्नः॥

युज्ञानः प्रथमं मनस्तत्त्वाय सविता धियः। अग्निं ज्योतिर्निर्चाय्य पृथिव्या अध्याभरत्। युक्त्वाय मनसा देवान्स्युवर्यतो धिया दिवम्। बृहज्योतिः करिष्यतः सविता प्र सुवाति तान्। युक्तेन मनसा वयं देवस्य सवितुः सुवो सुवर्गयाय शतर्यैः। युज्ञते मनं उत युज्ञते धियो विप्रा विप्रस्य बृहतो विपुश्चितः। वि होत्रां दधे वयुनुविदेक इन्- (१)

मही देवस्य सवितुः परिष्टुतिः। युजे वां ब्रह्म पूर्वं नमोभिर्विश्लोकां यन्ति पथ्येव सूरां। क्षृणवन्ति विश्वे अमृतस्य पुत्रा आ ये धामानि दिव्यानि तुस्यु। यस्य प्रयाणमन्वन्य इद्ययुर्देवा देवस्य महिमानुमर्चतः। यः पार्थिवानि विमुमे स एतशो रजाऽसि देवः सविता महित्वना। देवं सवितुः प्र सुव युज्ञं प्र सुव (२)

यज्ञपतिं भगाय दिव्यो गन्धर्वः। केतुपूः केतनः पुनातु वाचस्पतिर्वर्चमुद्य स्वंदाति नः। इमं नौ देव सवितर्यज्ञं प्र सुव देवायुवऽ सखिविदऽ सत्राजितं धनजितऽ सुवर्जितम्। ऋचा स्तोमः समर्घय गायत्रेण रथन्तरम्। बृहद्वायुत्रवर्तनि। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवैश्चिनोर्बहुभ्यां पूष्णो हस्तीभ्यां गायत्रेण छन्दसाऽऽददेऽङ्गिरस्वदभिरसि नारि- (३)

रसि पृथिव्याः सधस्थादग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदा भरं त्रैष्टुभेन त्वा छन्दसाऽऽददेऽङ्गिरस्वद्वभिरसि नारिरसि त्वयां वयऽ सधस्थ आग्निं शकेम खनितुं पुरीष्यं जागतेन त्वा छन्दसाऽऽददेऽङ्गिरस्वद्वस्त आधाय सविता बिभ्रदभिः हिरण्ययीम्। तया ज्योतिरजसुमिदग्निं खात्वी न आ भुरानुष्टुभेन त्वा छन्दसाऽऽददेऽङ्गिरस्वत्॥ (४)

इच्छं प्र सुव नारिरानुष्टुभेन त्वा छन्दसा त्रीणि च। [१]

इमामांगभ्यन्नशनामृतस्य पूर्वं आयुषि विदथेषु कृव्या। तयां देवाः सुतमा बभूवुरकृतस्य सामन्थसरमारपन्ती। प्रतूर्त वाजिन्ना द्रव वरिष्ठामनुं संवतम्। दिवि ते जन्मं परममन्तरिक्षे नाभिः पृथिव्यामधि योनिः। युज्ञाथाऽ रासंभं युवमस्मिन् यामे वृषणवसू। अग्निं भरन्तमस्मयुम्। योगेयोगे तुवस्तरं वाजेवाजे हवामहे। सखाय इन्द्रमूतयै प्रतूर्व- (५)

त्रेह्यवुक्रामन्त्रशस्ती रुद्रस्य गाणपत्यान्मयोभूरेहि। उर्वन्तरिक्षमन्विहि स्वस्तिगव्यूति-

रभंयानि कृणवन्। पूष्णा सुयुजा सुह। पृथिव्याः सुधस्थादृग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेह्यग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेह्यग्निं मोऽग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वरिष्यामोऽग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वरामः। अन्वग्निरुषसामग्रमरव्युदन्वहानि प्रथमो जातवेदाः। अनु सूर्यस्य (६)

पुरुत्रा च रशमीननु द्यावांपृथिवी आ ततान। आगत्य वाज्यध्वनः सर्वं मृदो वि धूनुते। अग्निः सुधस्थे महति चक्षुषां नि चिकीपते। आक्रम्य वाजिन्पृथिवीमङ्गिमिच्छ रुचा त्वम्। भूम्यां वृत्वाय नो ब्रूहि यतः खनाम् तं वयम्। द्यौस्तै पृष्ठं पृथिवी सुधस्थमात्मान्तरिक्षं समुद्रस्ते योनिः। विख्याय चक्षुषां त्वमभि तिष्ठ (७)

पृतन्युतः। उल्कांम महते सौभंगायास्मादास्थानाङ्गविणोदा वाजिन्न। वयः स्याम सुमतौ पृथिव्या अग्निं खनिष्यन्त उपस्थे अस्याः। उदक्रमीङ्गविणोदा वाज्यर्वाकः स लोकः सुकृतं पृथिव्याः। ततः खनेम सुप्रतीकमङ्गिः सुवो रुहाणा अधि नाक उत्तमे। अपो देवीरुपं सृज मधुमतीरयुक्ष्माय प्रजाभ्यः। तासां ह स्थानादुङ्गिहतामोषंधयः सुपिष्टलाः। जिघंर्म्य- (८)

ग्निं मनसा धृतेन प्रतिक्षयन्त भुवनानि विश्वां। पृथुं तिरश्चा वयसा बृहन्तं व्यचिष्ठमन्तं रभसं विदानम्। आ त्वा जिघर्मि वचसा धृतेनारक्षसा मनसा तञ्जुषस्व। मर्यश्रीः स्पृहयद्वर्णो अग्निर्नाभिमृशे तुनुवा जरहृषाणः। परि वाजपतिः कविरग्निरहव्या न्यक्रमीत। दध्रवानि दाशुषें। परि त्वाऽग्ने पुरं वयं विप्रः सहस्य धीमहि। धृषद्वर्णं दिवेदिवे भेत्तारं भङ्गरावतः। त्वमग्ने द्युभिस्त्वमाशुशुक्षणिस्त्वमन्द्वस्त्वमशमनस्परि। त्वं वनेभ्यस्त्वमोषधीभ्यस्त्वं नृणां नृपते जायसे शुचिः॥ (९)

प्रतर्बन्धयस्य तिष्ठ जिघर्मि भेत्तारं विशुतिश्च॥ ५॥

[२]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां पृथिव्याः सुधस्थेऽग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वत्खंनामि। ज्योतिष्मन्तं त्वाऽग्ने सुप्रतीकमजस्नेण भानुना दीद्यानम्। शिवं प्रजाभ्योऽहिः सन्तं पृथिव्याः सुधस्थेऽग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वत्खंनामि। अपां पृष्ठमसि सुप्रथां उर्वग्निं भरिष्यदपरावपिष्ठम्। वर्धमानं मृह आ च पुष्करं दिवो मात्रंया वरिणा प्रथस्वा शर्म च स्थो (१०)

वर्म च स्थो अच्छिद्रे बहुले उमे। व्यचस्वती सं वंसाथां भर्तमग्निं पुरीष्यम्। सं वंसाथा ए

सुवृद्धिदां समीची उरसा त्वनां। अग्निमन्तर्भरिष्यन्ती ज्योतिष्मन्त्रमजंसुमित्। पुरीष्योऽसि विश्वभराः। अर्थर्वा त्वा प्रथमो निरमन्थदग्ने। त्वामग्ने पुष्करादध्यर्थर्वा निरमन्थत। मूर्धो विश्वस्य वाघतः। तमु त्वा दध्यङ्गषिः पुत्र ईघे (११)

अर्थर्वणः। वृत्रहणं पुरन्दरम्। तमु त्वा पाथ्यो वृषा सर्मधे दस्युहन्तमम्। धनञ्जयः रणेरणे। सीदं होतः स्व उ लोके चिकित्वान्त्सादयो यज्ञः सुकृतस्य योनौ। देवार्वीदेवान् हविषां यजास्यग्ने बृहद्यजमाने वयो धाः। नि होतां होतृषदं ने विदानस्त्वेषो दीदिवा अंसदथमुदक्षः। अदंव्यव्रतप्रमतिर्वसिष्ठः सहस्रम्भः शुचिजिह्वो अग्निः। स र्सोदस्व महा असि शोचस्व (१२)

देवार्वीतमः। वि धूममग्ने अरुषं मियेध्य सृज प्रशस्त दरशतम्। जनिष्वा हि जेन्ये अग्ने अहाऽ हितो हितेष्वरुषो वनेषु। दमेदमे सप्त रक्ता दधानोऽग्निरहोता नि पंसादा यजीयान्॥ (१३)

स्यु ईघे शोचस्व सुप्रविशतिश्च॥ ४॥ [३]

सं तै वायुर्मातरिश्वां दधातृतानायै हृदयं यद्विलिष्टम्। देवानां यश्चरंति प्राणथैन तस्मै च देवि वषट्डस्तु तुभ्यम्। सुजांतो ज्योतिषा सुह शर्म वरुथमासंदः सुवां वासो अग्ने विश्वरूपः सं व्ययस्व विभावसो। उदु तिष्ठ स्वधरावां नो देव्या कृपा। दृशे च भासा बृहता सुशुक्निराग्ने याहि सुशस्तिभिः। (१४)

ऊर्ध्वं ऊर्ध्वं षु णं ऊतये तिष्ठो देवो न सविता। ऊर्ध्वो वाजस्य सनिता यदञ्जिभिर्वाघद्विर्विह्यामहे। स जातो गर्भो असि रोदस्योग्ने चारुर्विभृत् ओषधीषु। चित्रः शिशुः परि तमाऽस्युक्तः प्र मातृश्च अधि कनिकदद्वा। स्थिरो भंव वीङ्गं आशुर्भव वाज्यर्वन्ना। पृथुर्भव सुषदस्त्वमग्ने पुरीषुवाहनः। शिवो भंव (१५)

प्रजाभ्यो मानुषीभ्यस्त्वमङ्गिरः। मा द्यावापृथिवी अभि शूशुचो माऽन्तरिक्षं मा वनस्पतीन्। प्रैतु वाजी कनिकदन्नानदुद्रासंभः पत्वा। भरत्रिग्निं पुरीष्य मा पाद्यायुषः पुरा। रासंभो वां कनिकदध्युयुक्तो वृषणा रथै। स वामग्निं पुरीष्यमाशुर्दूतो वंहादितः। वृषाऽग्निं वृषणं भरत्रिपां गर्भं समुद्रियम्। अग्ने आ याहि (१६)

वीतय ऋतः सत्यम्। ओषधयः प्रति गृहीताग्निमेत शिवमायन्तमभ्यत्र युष्मान्।

व्यस्यनिवशा अमर्तीररातीर्निषीदंत्रो अपं दुर्मतिः हनत्। ओषधयः प्रति मोदध्वमेन् पुष्पावतीः सुपिप्पलाः। अयं वो गर्भं क्रत्वियः प्रलः सुधस्थुमासदत्॥ (१७)

सुशस्तिभिः शिवो भव याहि पद्मिःशब्द॥ ४॥

[४]

वि पाजंसा पृथुना शोशुचानो बाधस्व द्विषो रक्षसो अर्मीवाः। सुशर्मणो बृहतः शर्मणि स्यामग्रेहः सुहवस्य प्रणीतौ। आपो हि षष्ठा मंयोभुवस्ता नं ऊर्जे दंधातन। महे रणाय चक्षसे। यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयते ह नं। उशतीरिव मातरः। तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथा च नः। मित्रः (१८)

सुःसृज्य पृथिवीं भूमिं च ज्योतिषा सह। सुजांतं जातवैदसमग्निं वैश्वानरं विभुम्। अयक्षमायं त्वा स॒ सृजामि प्रजाभ्यः। विश्वे त्वा देवा वैश्वानराः स॒ सृजन्त्वानुष्टुभेन् छन्दसाऽङ्गिरस्वत्। रुद्राः सुभूत्यं पृथिवीं बृहञ्चोति: समर्पिधे। तेषां भानुरजस्तु इच्छुक्रो देवेषु रोचते। स॒ सृष्टां वसुभी रुद्रैर्धीरः कर्मण्या मृदम्। हस्ताभ्यां मृद्विं कृत्वा सिनीवाली करोतु (१९)

ताम्। सिनीवाली सुकुपुर्दा सुकुरीरा स्वौपशा। सा तु यमदिते महू ओखां दंधातु हस्तयोः। उखां करोतु शक्त्या बाहुभ्यामदितिर्धिया। माता पुत्रं यथोपस्थे साग्नि विर्भर्तु गर्भं आ। मुखस्य शिरोऽसि यज्ञस्य पदे स्थः। वसंवस्त्वा कृष्णन्तु गायत्रेण छन्दसाऽङ्गिरस्वतपृथिव्यसि रुद्रास्त्वा कृष्णन्तु त्रैष्टुभेन् छन्दसाऽङ्गिरस्वदन्तरिक्षमस्या- (२०)

दित्यास्त्वा कृष्णन्तु जागतेन छन्दसाऽङ्गिरस्वद्यौरसि विश्वे त्वा देवा वैश्वानराः कृष्णन्त्वानुष्टुभेन् छन्दसाऽङ्गिरस्वदिशोऽसि ध्रुवाऽसि पारया मयि प्रजाः रायस्पोष गौपत्यः सुवीर्यः सजातान् यजमानायादित्यै रास्तास्यदितिस्ते बिलं गृह्णातु पाङ्केन् छन्दसाऽङ्गिरस्वत्। कृत्वाय सा महीमुखां मृन्मर्यां योनिमुग्रयै। तां पुत्रेभ्यः सम्प्रायच्छुददितिः श्रुपयानितिः॥ (२१)

मित्रः करोत्वन्तरिक्षमसि प्र चत्वारि च॥ ५॥

[५]

वसंवस्त्वा धूपयन्तु गायत्रेण छन्दसाऽङ्गिरस्वदुद्रास्त्वा धूपयन्तु त्रैष्टुभेन् छन्दसाऽङ्गिरस्वदादित्यास्त्वा धूपयन्तु जागतेन छन्दसाऽङ्गिरस्वद्विश्वे त्वा देवा

३४ वैश्वानरा धूपयन्त्वानुष्टुभेन् छन्दसाऽङ्गिरस्वदिन्द्रस्त्वा धूपयत्वङ्गिरस्वद्विष्णुस्त्वा
धूपयत्वङ्गिरस्वद्वरुणस्त्वा धूपयत्वङ्गिरस्वदर्दितिस्त्वा देवी विश्वदेव्यावर्ती पृथिव्या:
सधस्थैऽङ्गिरस्वत्खनत्वबट देवानां त्वा पर्नीर्- (२२)

देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थैऽङ्गिरस्वद्धतूखे धिषणास्त्वा देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थैऽङ्गिरस्वदभीन्धतामुखे ग्रास्त्वा देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थैऽङ्गिरस्वच्छंपयन्तूखे वरुत्रयो जनयस्त्वा देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थैऽङ्गिरस्वत्पचन्तूखे। मित्रैतामुखां पचैषा मा भैदि। एतां ते परिं ददाम्यभिन्त्यै। अभीमां (२३)

महिना दिव मित्रो बूँदूव सप्रथाः । उत श्रवसा पृथिवीम् । मित्रस्य चरणीधृतः श्रवो
देवस्य सानुसिम् । द्युम्नं चित्रश्रवस्तमम् । देवस्त्वां सवितोद्वैपतु सुपाणिः स्वज्ञुरिः । सुबाहुरुत
शक्तयौ । अपद्यमाना पृथिव्याशा दिश आ पृण । उत्तिष्ठ बृहती भवोर्धा तिष्ठ भ्रुवा त्वम् ।
वसंवस्त्वाऽस्त्र छन्दन्तु गायत्रेण छन्दसाऽङ्गिरस्वद्वास्त्वाऽस्त्र छन्दन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसा-
अङ्गिरस्वदांदित्यास्त्वाऽस्त्र छन्दन्तु जागतेन छन्दसाऽङ्गिरस्वद्विश्वे त्वा देवा वैश्वानुरा
आच्छन्दन्त्वानुष्टभेन छन्दसाऽङ्गिरस्वत् ॥ (२४)

पर्तीरिमा॒ रुद्रास्त्वा॒॒॑ च्छृंदन्त्वेकान्नवि॒॒॑ शतिश्र॒॑॥३॥

- [ξ]

समास्त्वाग्र ऋतवो वर्धयन्तु संवधसुरा ऋषयो यानि सत्या। सं दिव्येन दीदिहि रोचनेन विश्वा आ भाँहि प्रदिशः पृथिव्याः। सं चेद्यस्वाग्ने प्र च बोधयैन्मुच्च तिष्ठ महते सौभंगाय। मा च रिषदुपसृत्ता ते अग्ने ब्रह्माणस्ते यशसः सन्तु मान्यो। त्वामग्ने वृणते ब्राह्मणा इमे शिवो अग्ने (२५)

संवरणे भवा नः। सुपुत्रहा नो अभिमाति जिच्च स्वे गये जागृद्यप्रेयुच्छन्न। इहैवाग्ने अधिं धारया रथ्यं मा त्वा नि कंपूर्वचितो निकारिणः। क्षुत्रमंग्रे सुयमंमस्तु तुभ्यमुपसृता वर्धतां ते अनिष्टतः। क्षुत्रेणांग्ने स्वायुः सः रंभस्व मित्रेणांग्ने मित्रधेये यतस्व। सुजातानां मध्यमस्था एंपि राजांमग्ने विहव्यो दीदिहीह। अति (२६)

निहो अति सिधोऽत्यचित्तिमत्यरातिमग्रे। विश्वा ह्यग्रे दुरिता सहस्वाथास्मभ्यं
सुहर्वीरा॒ रुयिं दा॑ः। अनाधृष्यो जातवेदा॑ अनिष्टो विराङ्गेष्वे क्षत्रमृद्दीदिहीह। विश्वा
आशा॑ः प्रमुञ्चन्मानुषीर्भियः शिवाभिरद्य परि पाहि नो वृथे। बृहस्पते सवितर्बोधयैन् ४

संशितं चिथ्सन्तुरां सं शिंशाधि। वृद्धयैनं महते सौभंगायु (२७)

विश्वे एनमनु मदन्तु देवाः। अमुत्रभूयादधु यद्यमस्य बृहस्पते अभिशस्तेरमुञ्चः। प्रत्यौहतामश्विना॑ मृत्युमस्मादेवानामग्ने भिषजा॑ शर्चीभिः। उद्धुयं तमस्स्परि॒ पश्यन्तो ज्योतिरुत्तरम्। देवं देवता॒ सूर्यमग्नम् ज्योतिरुत्तमम्॥ (२८)

इमे शिवो अग्नेऽति॒ सौभंगायु॒ चतुर्लिङ्गाच्च॥ ४॥ [७]

ऊर्ध्वा अस्य समिधो भवन्त्यूर्ध्वा॑ शुक्रा॑ शोची॑ ष्यग्नेः। द्युमत्तमा॑ सुप्रतीकस्य सूनोः। तनूनपादसुरो॑ विश्ववेदा॑ देवो॑ देवेषु॑ देवः। पथ आनक्ति॑ मध्वा॑ घृतेनां॑ मध्वा॑ यज्ञं नक्षसे॑ प्रीणानो॑ नराशः॑ सो॑ अग्ने। सुकृदेवः॑ संविता॑ विश्ववारः। अच्छायमेति॑ शवसा॑ घृतेनैडानो॑ वहिर्नमंसा। अग्निः॑ सुचो॑ अध्वरेषु॑ प्रयथ्सु॑। स यज्ञदस्य महिमानं॑ ग्नेः स - (२९)

ई॑ मन्द्रासु॑ प्रयसः। वसुश्वेतिष्ठो॑ वसुधातंमश्च। द्वारो॑ देवीरन्वस्य विश्वे॑ व्रता॑ ददन्ते॑ अग्नेः। उरुव्यचंसो॑ धाम्ना॑ पत्यमानाः। ते॑ अस्य योषणे॑ दिव्ये॑ न योनावृषासानक्ता॑। इमं॑ यज्ञमंवतामध्वरं॑ नः। दैव्या॑ होतारावृद्धमंध्वरं॑ नोऽग्नेर्जिहामुभि॑ गृणीतम्। कृणुतं॑ नः॑ स्विष्टिम्। तिस्रो॑ देवीर्बहिरिदः॑ संदन्त्विडा॑ सरस्वती॑ (३०)

भारती। मही॑ गृणाना। तन्नस्तुरीपमद्दुतं॑ पुरुक्षु॑ त्वष्टा॑ सुवीरम्। रायस्पोषं॑ वि॑ ष्यतु॑ नाभिमस्मे। वनंस्तेऽवं॑ सृजा॑ रराणस्तमनां॑ देवेषु॑। अग्निरहव्यः॑ शमिता॑ सूदयाति। अग्ने॑ स्वाहा॑ कृणुहि॑ जातवेद्॑ इन्द्राय॑ हव्यम्। विश्वे॑ देवा॑ हविरिदं॑ जुञ्जन्ताम्। हिरण्यगर्भः॑ समवर्तताग्रे॑ भूतस्य॑ जातः॑ पतिरेकं॑ आसीत्। स दांधार॑ पृथिवी॑ द्या- (३१)

मुतेमां॑ कस्मै॑ देवाय॑ हविषां॑ विधेम। यः॑ प्राण्तो॑ निमिषतो॑ महित्वैक॑ इद्राजा॑ जगतो॑ बृहूव॑। य ईशो॑ अस्य॑ द्विपदश्तुष्पदः॑ कस्मै॑ देवाय॑ हविषां॑ विधेम। य आ॑त्मदा॑ बलदा॑ यस्य॑ विश्वे॑ उपासते॑ प्रशिष्यं॑ यस्य॑ देवाः। यस्य॑ छायामृतं॑ यस्य॑ मृत्युः॑ कस्मै॑ देवाय॑ हविषां॑ विधेम। यस्य॑ मेहिमवन्तो॑ महित्वा॑ यस्य॑ समुद्रः॑ रसयां॑ सुहा- (३२)

ऽऽहुः। यस्येमा॑ प्रदिशो॑ यस्य॑ बाहू॑ कस्मै॑ देवाय॑ हविषां॑ विधेम। यं॑ क्रन्दसी॑ अवसा॑ तस्तभाने॑ अभ्यक्षेतां॑ मनसा॑ रेजमाने। यत्राधि॑ सूर॑ उदितौ॑ व्येति॑ कस्मै॑ देवाय॑ हविषां॑ विधेम। येन॑ द्यौरुग्रा॑ पृथिवी॑ च॑ दृढे॑ येन॑ सुवः॑ स्तमितं॑ येन॑ नाकः। यो॑ अन्तरिक्षे॑ रजसो॑ विमानः॑ कस्मै॑ देवाय॑ हविषां॑ विधेम। आपो॑ हृ॑ यन्महृतीर्विश्व- (३३)

मायन्दक्षं दधाना जनयन्तीरग्निम्। ततो देवानां निरवर्ततासुरेकः कस्मै देवाय हविषा विधेम। यश्चिदापौ महिना पर्यपश्यदक्षं दधाना जनयन्तीरग्निम्। यो देवेष्वधि देव एक आसीत्कस्मै देवाय हविषा विधेम॥ (३४)

अथ स सर्ववती चाऽ सुह विश्वशतुर्भिःशश्च॥६॥

[८]

आकृतिमुग्निं प्रयुज्ञु स्वाहा मनो मेधामुग्निं प्रयुज्ञु स्वाहा चित्तं विज्ञातमुग्निं प्रयुज्ञु स्वाहा वाचो विधृतिमुग्निं प्रयुज्ञु स्वाहा प्रजापतये मनवे स्वाहाऽग्रये वैश्वानराय स्वाहा विश्वे देवस्य नेतुर्मर्तो वृणीत सख्यं विश्वे राय इषुध्यसि द्युम्नं वृणीत पुष्यसे स्वाहा मा सु भित्था मा सु रिषो दृहस्व वीडयस्व सु। अम्ब धृष्णु वीरयस्वा- (३५)

उग्निश्वेदं करिष्यथः। दृहस्व देवि पृथिवि स्वस्तय आसुरी माया स्वधयां कृताऽस्मि। जट्ठ देवानामिदमस्तु हव्यमरिष्टा त्वमुदिहि यज्ञे अस्मिन्न। मित्रैतामुखां तपैषा मा भैदि। एतान्ते परि ददाम्यभित्यै। द्वन्नः सुपिरासुतिः प्रलो होता वरैण्यः। सहस्रसुत्रो अद्भूतः। परस्या अधिं संवतोऽवराऽ अभ्या (३६)

तर। यत्राहमस्मि ताऽ अंवा। परमस्याः परावतो रोहिदश्च इहाऽऽ गंहि। पुरीष्यः पुरुप्रियोऽग्ने त्वं तरा मृधः। सीद त्वं मातुरस्या उपस्थे विश्वान्यग्ने वयुनानि विद्वान्। मैनामूर्चिषा मा तपसाऽभि शूशुचोऽन्तरस्याऽ शुक्रज्योतिर्विभांहि। अन्तरग्ने रुचा त्वमुखायै सदने स्वे। तस्यास्त्व ए हरसा तपुञ्जातवेदः शिवो भंवा। शिवो भूत्वा मह्यमग्नेऽथौ सीद शिवस्त्वम्। शिवाः कृत्वा दिशः सर्वाः स्वां योनिमिहासंदः॥ (३७)

वीरयस्वा तपंचिःशतिश्च॥३॥

[९]

यदग्ने यानि कानि चाऽ ते दारूणि दृधमस्मि। तदस्तु तुभ्यमिद घृतं तज्जुषस्व यविष्या। यदत्युपजिह्विका यद्वमो अतिसर्पति। सर्वं तदस्तु ते घृतं तज्जुषस्व यविष्या। रात्रिःरात्रिमप्रयावं भरन्तोऽश्वायेव तिष्ठते घासमस्मै। रायस्पोषेण समिषा मदन्तोऽग्ने मा ते प्रतिवेशा रिषामा। नाभां (३८)

पृथिव्याः समिधानमुग्निः रायस्पोषाय बृहते हवामहे। इरुं मदं बृहदुक्थं यजत्रं जेतारमुग्निं पृतनासु सासहिम्। याः सेनां अभीत्वरीराव्याधिनीरुग्णा उत। ये स्तेना ये च तस्करास्ताऽस्ते अग्नेऽपि दधाम्यास्यै। दश्टाभ्यां मलिम्नुञ्मयैस्तस्कराऽ उत। हनूभ्या इस्तेनान्भंगवस्ताऽस्त्वं खादु सुखादितान्। ये जनैषु मलिम्नवः स्तेनासस्तस्करा-

वनैः। ये (३९)

कक्षेष्वघायवस्ताऽस्ते दधामि जम्भयोः। यो अस्मभ्यमरातीयाद्यश्च नो द्वेषते जनः। निन्दाद्यो अस्मान् दिफसा॑च सर्वं तं मस्मसा कुरु। सङ्शितं मे ब्रह्म सङ्शितं वीर्यं बलम्। सङ्शितं क्षुत्रं जिष्णु यस्याहमस्मि पुरोहितः। उदैषां बाहू अतिरमुद्वर्च उदू बलम्। क्षिणोमि ब्रह्मणामित्रानुन्नयामि (४०)

स्वाऽ अहम्। दृशानो रुक्म उव्या व्यद्वौद्वूर्मरप्मायुः श्रिये रुचानः। अग्निरमृतो अभवद्वयैभिर्यदेन द्यौरजनयस्तुरेताः। विश्वा रूपाणि प्रति मुश्वते कविः प्रासांवीद्वद्वं द्विपदे चतुर्पदे। वि नाक्मख्यस्तविता वरेण्योऽनु प्रयाणमुषसो वि राजति। नक्तोषासा समनसा विरूपे धापयेते शिशुमेकं समीची। द्यावा क्षामा रुक्मो (४१)

अन्तर्विं भाँति देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाः। सुपर्णोऽसि गुरुत्मा॒त्रिवृत्ते॒ शिरो॒ गायूं चक्षुः स्तोमं आत्मा सामं ते तनूर्वामदेव्यं बृहद्रथन्तरे पुक्षौ यज्ञायज्ञियं पुच्छुं छन्दाऽस्यज्ञानि॒ धिष्णियाः शुफा यजूऽषि॒ नामाः सुपर्णोऽसि गुरुत्मान्दिवं गच्छु सुवं॒ पत॥ (४२)

नाभा॒ वने॒ येन॒ यामि॒ क्षामा॒ रुक्मो॒ इति॒ शब्दः॥५॥

[१०]

अग्ने यं यज्ञमध्वरं विश्वतः परिभूसिं। स इद्वेषु गच्छति। सोम यास्ते मयोभुवं ऊतयुः सन्ति दाशूषैः॒ ताभिर्नोऽविता भेवा। अग्निर्मूर्धा भुवं। त्वं नः सोम् या ते धामानि। तथसंवितुर्वर्णेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि। धियो यो नः प्रचोदयात्। अचिंत्ती यच्चकृमा दैव्ये जनै दीनैर्दक्षैः प्रभूती पूरुषत्वतां। (४३)

देवेषु च सवितुर्मानुषेषु च त्वं नो अत्रं सुवतादनांगसः। चोदयित्री सूनृतानां चेतन्ती सुमतीनाम्। यज्ञं देषु सरस्वती। पार्वीरवी कन्या॑ चित्रायुः सरस्वती वीरपंक्ती॑ धियं धात्। ग्राभिरच्छिद्रं शरणं सुजोषा॑ दुराधर्षं गृणते शर्म यस्त। पूषा गा अन्वेतु नः पूषा रक्षत्वर्वतः। पूषा वाजं सनोतु नः। शुक्रं तैः अन्यद्यज्ञतं तैः अन्यद् (४४)

विषुरुपे अहंनी द्यौरिवासि। विश्वा हि माया अवसि स्वधावो भुद्रा तैः पूषन्निः रातिरस्तु। तैऽवर्धन्त स्वतंवसो महित्वना नाकं तस्थुरुरु चक्रिरे सदः। विष्णुर्यद्वावद्वृष्णं मदच्युतं वयो न सोदन्नधिं ब्रह्मिषि प्रिये। प्र चित्रमुकं गृणते तुराय मारुताय स्वतंवसे

भरध्वम्। ये सहाऽसि सहसा सहन्ते (४५)

रेजते अग्ने पृथिवी मखेभ्यः। विश्वे देवा विश्वे देवाः। द्यावा नः पृथिवी इमः सिग्रमद्य दिविस्पृशम्। यज्ञं देवेषु यच्छताम्। प्र पूर्वजे पितरा नव्यसीभिर्गर्भिः कृणुध्वं सदने क्रतस्यां। आ नो द्यावापृथिवी दैव्येन जर्नेन यातुं महि वां वर्णथम्। अग्निः स्तोमेन बोधय समिधानो अमर्त्यम्। हुव्या देवेषु नो दधत्। स हुव्यवाडमर्त्य उशिगदूतश्चनौहितः। अग्निर्धिया समृण्वति। शं नो भवन्तु वाजेवाजे॥ (४६)

पूरुषत्वां यज्ञतन्ते अन्यमहन्ते चनौहितोऽद्यै च॥४॥ [११]

युज्ञान इमामग्भ्यं देवस्य सन्ते वि पाजंसा वसंवस्त्वा समास्त्वोर्वा अस्याकृति यदेष्ये यान्यग्ने यं युज्ञमेकादश॥११॥

युज्ञानो वर्मं च स्थ आदित्यास्त्वा भारती स्वाः अह॒ षट्टत्वारिःशत्॥४६॥

युज्ञानो वाजेवाजे॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां चतुर्थकाण्डे प्रथमः प्रश्नः समाप्तः॥४-१॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

विष्णोः क्रमोऽस्यभिमात्रिहा गायत्रं छन्द आ रोह पृथिवीमनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः क्रमोऽस्यभिशस्तिहा त्रैष्टुभुं छन्द आ रोहान्तरिक्षमनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः क्रमोऽस्यरातीयुतो हन्ता जागतं छन्द आ रोहु दिवमनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः (१)

क्रमोऽसि शत्रूयतो हन्ताऽनुष्टुभं छन्द आ रोहु दिशोऽनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मः। अक्रन्ददग्निः स्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिहद्वीरुप्यः समञ्चन्। सद्यो जज्ञानो वि हीमिष्ठो अख्युदा रोदसी भानुनां भात्यन्तः। अग्नेऽभ्यावर्तिन्नभिं न आ वर्तस्वाऽयुषां वर्चसा सन्या मेधया प्रजया धनेन। अग्ने (२)

अङ्गिरः श्रुतं तै सन्त्वावृतः सहस्रं त उपावृतः। तासां पोषस्य पोषेण पुनर्नो नृष्टमा कृधि पुनर्नो रुयिमा कृधि। पुनरूर्जा नि वर्तस्व पुनरंग्न इषाऽयुषां। पुनर्नः पाहि विश्वतः। सह रुय्या नि वर्तस्वाग्ने पिन्वस्व धारयां। विश्वफिस्त्रया विश्वतस्परिं। उदुक्तमं वरुणं पाशमस्मदवाधुमं (३)

वि मध्यमः श्रथाय। अथा वयमादित्य ब्रते तवानांगसो अदितये स्याम। आ त्वाहारप्रमन्तरभूर्धुवस्तिष्ठाविचाचलिः। विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्त्वस्मिन्नाष्टमधि श्रय। अग्ने बृहन्नुपसामूर्ध्वो अस्थान्निर्जग्मिवान्तमसो ज्योतिषाऽऽग्नात्। अग्निर्भानुना रुशंता स्वङ्ग आ जातो विश्वा सद्यान्यप्राः। सीद त्वं मातुरस्या - (४)

उपस्थे विश्वान्यग्ने वयुनानि विद्वान्। मैनामर्चिषा मा तपसाऽभि शूशुचोऽन्तरस्यां शुक्रज्योतिर्वि भांहि। अन्तरंगे रुचा त्वमुखायै सदने स्वे। तस्यास्त्वं हरसा तपञ्चातवेदः शिवो भंव। शिवो भूत्वा मह्यमग्नेऽथौ सीद शिवस्त्वम्। शिवाः कृत्वा दिशः सर्वाः स्वं योनिमिहासंदः। हृःसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्घोतां वेदिषदतिर्थिदुरोणसत्। नृपद्वरसदृतसद्घोमसद्भागोजा क्रतुजा अद्रिजा क्रृतं बृहत्॥ (५)

दिवमनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोर्मनेनाग्नेऽधमस्या: शुचिष्यथोऽश च॥५॥

[१]

दिवस्परिं प्रथमं जज्ञे अग्निरुस्मद्वितीयं परिं जातवेदाः। तृतीयमप्सु नृमणा

अजंस्मिन्धानं एनं जरते स्वाधीः। विद्वा ते अग्ने त्रेधा त्रयाणि विद्वा ते सद्ग विभृतं पुरुत्रा। विद्वा ते नामं परमं गुहा यद्विद्वा तमुथ्सं यतं आजुगन्थं। समुद्रे त्वा नृमणा अप्स्वन्तर्नृचक्षा ईर्धे दिवो अग्नु ऊधन्नं। तृतीये त्वा (६)

रजंसि तस्थिवा॒ समृतस्य योनौ महिषा अहिन्वन्न। अक्रन्ददग्निः स्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिंहद्वीरुधः समञ्चन्। सद्यो जंजानो वि हैमिद्धो अख्यदा रोदसी भानुनां भात्यन्तः। उशिक्पावको अरतिः सुमेधा मतैष्वग्निरमृतो निधायि। इयर्ति धूममरुषं भरिंभृदच्छुक्रेण शोचिषा द्यामिनक्षत्। विश्वस्य केतुर्भुवनस्य गर्भ आ (७)

रोदसी अपृणाञ्जायमानः। वीडुं चिदद्रिमभिनत्परायज्ञना॒ यदुग्निमयैजन्तु पश्च। श्रीणामुदारो धरुणो रयीणां मनीषाणां प्राप्णः सोमगोपाः। वसौः सूनुः सहसो अप्सु राजा॒ वि भात्यग्रं उषसामिधानः। यस्ते अद्य कृणवद्वदशोचेऽपूपं दैव घृतवन्तमग्ने। प्रतं नयं प्रतरां वस्यो अच्छाभि द्युम्नं देवभक्तं यविष्ठ। आ (८)

तम्भंज सौश्रवसेष्वग्नं उक्थउक्थ आ भंज शस्यमाने। प्रियः सूर्ये प्रियो अग्ना भवात्युज्ञातेन॑ भिनदुज्ञनित्वैः। त्वामंग्ने यजमाना॒ अनु द्यून् विश्वा॒ वसूनि दधिरे वार्याणि। त्वयो॒ सह द्रविणमिच्छमाना॒ ब्रजं गोमन्तमुशिजो॒ वि वंव्रः। दृशानो॒ रुक्म उर्वा॒ व्यद्योद्दुर्मरुषमायुः॒ श्रिये रुचानः। अग्निरमृतो॒ अभवद्वयोभिर्यदेन॑ द्योरजंनयथसुरेताः॥ (९)

तृतीये त्वा॒ गर्भ आ यंविषा यच्चत्वारि॒ च॥ [२]

अन्तपतेऽन्नस्य नो देह्यनमीवस्यं॒ शुभ्षिणः। प्रप्रदातारं॒ तारिषु॒ ऊर्जं॒ नो धेहि द्विपदे॒ चतुर्पदे। उदु॒ त्वा॒ विश्वे॒ देवा॒ अग्ने॒ भरन्तु॒ चित्तिभिः। स नो॒ भव शिवतमः॒ सुप्रतीको॒ विभावसुः। प्रेदग्ने॒ ज्योतिष्मान्॒ याहि॒ शिवेभिरुर्चिभिस्त्वम्। बृहद्विर्भानुभिर्भासुम्ना॒ हि॒ सीस्तनुवा॒ प्रजाः। सुमिधाग्निं॒ दुवस्यत घृतैर्बोधयुतातिथिम्। आ (१०)

इस्मिन्॒ हृव्या॒ जुहोतन। प्रप्रायमिग्निरुतस्यं॒ शृण्वे॒ वि यथसूर्यो॒ न रोचते॒ बृहद्वाः। अभि॒ यः॒ पूरु॒ पृतनासु॒ तस्थौ॒ दीदाय॒ दैव्यो॒ अतिथिः॒ शिवो॒ नः। आपो॒ देवीः॒ प्रति॒ गृहीत॒ भस्मैतस्योने॒ कृणव्य॒ सुरभावु॒ लोके। तस्मै॒ नमन्ता॒ जनयः॒ सुपर्णीमृतिवं॒ पुत्रं॒ बिभृता॒ स्वेनम्। अप्स्वग्ने॒ सधिष्ठव् (११)

सौषधीरनु॒ रुध्यसे। गर्भे॒ सञ्जायसे॒ पुनः। गर्भो॒ अस्योषधीनां॒ गर्भो॒ वनस्पतीनाम्। गर्भो॒

विश्वस्य भूतस्याग्ने गर्भो अपामसि। प्रसद्य भस्मना योनिमुपश्च पृथिवीमग्ने। स॒स॒स॒ज्यं
मातृभिस्त्वं ज्योतिष्मान्पुनरासदेः। पुनरासद्य सदनमुपश्च पृथिवीमग्ने। शेषे मातुर्यथोपस्थे-
ज्ञतरस्याऽशिवतमः। पुनरुर्जा (१२)

नि वर्तस्व पुनरग्ने इषाऽऽयुषा। पुनर्नः पाहि विश्वतः। सह रथ्या नि वर्तस्वाग्ने पिन्वस्व
धारया। विश्वफिन्नया विश्वतस्परिं। पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसंवः समिन्यतां पुनर्ब्रह्माणो
वसुनीथ यज्ञैः। घृतेन त्वं तुनुवो वर्धयस्व सूत्याः सन्तु यज्ञमानस्य कामाः। बोधां नो
अस्य वचसो यविष्ट मऽहिंष्टस्य प्रभृतस्य स्वधावः। पीयति त्वो अनु त्वो गृणति वन्दारुस्ते
तुनुवं वन्दे अग्ने। स बौधि सूरिमुघवां वसुदावा वसुपतिः। युयोध्यस्मद्वेषाऽसि॥ (१३)

आ तवोर्जाऽनु पोङ्कश च॥४॥

[३]

अपैत वीत वि च सर्पतातो येऽत्र स्थ पुराणा ये च नूतनाः। अदादिदं यमोऽवसानं
पृथिव्या अक्रन्निमं पितरो लोकमस्मै। अग्नेर्भस्मास्यग्ने: पुरीषमसि संज्ञानमसि कामधरणं
मर्यै ते कामधरणं भूयात्। सं या वः प्रियास्तुनुवः सम्प्रिया हृदयानि वः। आत्मा वौ
अस्तु (१४)

सम्प्रियः सम्प्रियास्तुनुवो मम। अयः सो अग्निर्यस्मिन्द्यसोममिन्दः सुतं दधे
जठरे वावशानः। सहुस्त्रियं वाज्मत्यं न ससिं ससुवाश्यसन्धृत्यसे जातवेदः। अग्ने
दिवो अर्णमच्छां जिगास्यच्छां देवा ऽउचिषे धिष्ठिया ये। याः परस्ताऽद्रोचने सूर्यस्य
याश्वावस्तादुपिष्ठन्त आपः। अग्ने यत्ते दिवि वर्चः पृथिव्यां यदोषधी- (१५)

ष्वप्सु वा यजत्र। येनान्तरिक्षमुर्वाततन्थं त्वेषः स भानुरुर्णवो नृचक्षाः। पुरीष्यासो
अुग्रयः प्रावुणेभिः सुजोषसः। जुषन्ताऽह्न वृद्यमाहुतमनमीवा इषौ महीः। इडामग्ने
पुरुदऽसऽसनिं गोः शश्वत्तमऽहवमानाय साध। स्यान्त्रः सुनुस्तनयो विजावाग्ने सा तै
सुमतिर्भूत्वम्भे। अयं ते योनिरक्तत्वियो यतो जातो अरोचथाः। तं जान- (१६)

त्रंश्च आ रोहाथां नो वर्धया रथिम्। चिदसि तयो देवतयाऽङ्गिरस्वद्वा सीद परिचिदसि
तयो देवतयाऽङ्गिरस्वद्वा सीद लोकं पृण छिद्रं पृणाथो सीद शिवा त्वम्। इन्द्राग्नी त्वा
बृहस्पतिरस्मिन् योनावसीषदन्त्रा। ता अस्य सूददोहसः सोमङ् श्रीणन्ति पृशञ्यः। जन्मं
देवानां विशस्त्रिष्वा रोचने दिवः॥ (१७)

अस्त्वोपर्धीषु जानन्त्राचार्यत्वारि॑शब्दा॥४॥

[४]

समितः सं कल्पेथाऽ समित्यौ गोचिष्णू सुमनस्यमानौ। इष्मूर्जमभि संवसानौ सं वां मनाऽसि सं ब्रता समु चित्तान्याकरम्। अग्ने पुरीष्याधिपा भवा त्वं नः। इष्मूर्ज यज्ञमानाय धेहि। पुरीष्यस्त्वमग्ने रथ्यमान्युष्टिमाऽ असि। शिवाः कृत्वा दिशः सर्वाः स्वां योनिमिहासंदः। भवतं नः समनसौ समोकसा- (१८)

वरेपसौ। मा यज्ञऽ हिसिष्टं मा यज्ञपतिं जातवेदसौ शिवौ भवतमद्य नः। मातेव पुत्रं पृथिवी पुरीष्यमग्निः स्वे योनावभारुखा। तां विश्वैदैवरक्षतुभिः संविदानः प्रजापतिर्विश्वकर्मा वि मुश्चतु। यदस्य पारे रजसः शुक्रं ज्योतिरजायत। तत्रः परपदति द्विषोऽग्ने वैश्वानर् स्वाहा॥ नमः सु तै निरक्षते विश्वरूपे- (१९)

उज्यस्मयं वि चृता बन्धमेतम्। यमेन त्वं यम्या संविदानोत्तमं नाकमधि रोहयेमम्। यत्ते देवी निरक्षतिरा बन्ध दामं ग्रीवास्वविचर्त्यम्। इदं ते तद्विष्याम्यायुषो न मध्यादथा जीवः पितुमाद्धि प्रमुक्तः। यस्यास्ते अस्याः कूर आसञ्जुहोम्येषां बन्धानामवसर्जनाय। भूमिरिति त्वा जनां विदुर्निरकृति- (२०)

रिति त्वाहं परिं वेद विश्वतः। असुन्वन्तुमयं जमानमिच्छ स्तेनस्येत्यां तस्करस्यान्वैषि। अन्यमस्मदिच्छु सा तं इत्या नमो देवि निरक्षते तुभ्यमस्तु। देवीमहं निरक्षतिं वन्दमानः पितेव पुत्रं दंसये वर्चोभिः। विश्वस्य या जायमानस्य वेद शिरःशिरः प्रति सूरी वि चष्टे। निवेशनः सुङ्गमनो वसूनां विश्वा रूपाभि चष्टे (२१)

शर्चाभिः। देव इव सविता सुत्यधर्मन्द्रो न तस्थौ समरे पंथीनाम्। सं वर्त्रा दंधातनु निराहावान्कृणोतन। सिश्वामंहा अवृटमुद्रिण वयं विश्वाहादस्तुमक्षितम्। निष्कृताहावमवटऽ सुवर्त्रऽ सुषेचनम्। उद्रिणऽ सिश्वे अक्षितम्। सीरा युञ्जन्ति कुवयो युगा वि तन्वते पृथक्। धीरा देवेषु सुमृया। युनक्त् सीरा वि युगा तनोत कृते योनौ वपत्तेह (२२)

बीजम्। गिरा च श्रुष्टिः सभरा असन्नो नेदीय इश्मृण्या पक्षमायत्। लाङ्गलं पर्वीरवऽ सुशेषऽ सुमुतिथसंरु। उदिलकृष्टिं गामवि प्रफव्यं च पीवरीम्। प्रस्थावद्रथवाहनम्। शुनं नः फाल् वि तुदन्तु भूमिः शुनं कीनाशा अभि यन्तु वाहान्। शुनं पर्जन्यो मधुना पर्योभिः शुनांसीरा शुनमस्मासु धत्तम्। कामं कामदुघे धुक्षव मित्राय वरुणाय च। इन्द्रायाग्रये पृष्ण

ओषधीभ्यः प्रजाभ्यः। घृतेन सीता मधुना समक्ता विश्वैर्द्वैरनुमता मुरुद्धिः। ऊर्जस्वती पर्यंसा पिन्वमानाऽस्मान्थसौते पर्यंसा उभ्यावृथस्व॥ (२३)

समौक्षो विश्वरूपे विदुर्निरक्ततिरुभि चंद इह मित्राय द्वाविशतिश्च॥६॥ [५]

या जाता ओषधयो देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा। मन्दामि ब्रह्मणामुहृश्च शतं धामानि सुस च। शतं वौ अम्ब धामानि सुहस्त्रमुत वौ रुहः। अथा शतकत्वो यूयमिमं मै अगदं कृत। पुष्पावतीः प्रसुवतीः फलिनौरफुला उत। अश्वा इव सजित्वरीर्वरुद्धः पारयिष्णवः। ओषधीरिति मातरस्तद्वौ देवीरूपं ब्रुवे। रपाऽसि विद्वतीरितं रप- (२४)

श्वातयमानाः। अश्वत्थे वौ निषदेनं पर्णे वौ वसतिः कृता। गोभाजु इत्किलासथ यथसुनवंथं पूरुषम्। यदुहं वाजयन्निमा ओषधीरहस्तं आदुधे। अत्मा यक्षमस्य नश्यति पुरा जीवगृभौ यथा। यदोषधयः सुङ्गच्छन्ते राजान् समिताविव। विप्रः स उच्यते भिषग्रक्षोहामीवचातनः। निष्ठृतिर्नामि वौ माताथा यूयः स्थु सङ्कृतीः। सुराः पतुत्रिणीः (२५)

स्थन् यदामर्याति निष्कृता। अन्या वौ अन्यामवत्वन्यान्यस्या उपावत। ताः सर्वा ओषधयः संविदाना इदं मे प्रावता वच। उच्छुष्मा ओषधीनां गावौ गोष्ठादिवेरते। धनं सनिष्वर्तीनामात्मानं तवं पूरुषा। अति विश्वाः परिष्ठाः स्तेन इव ब्रजमक्रमः। ओषधयः प्राचुच्यवुर्यत् किं च तुनुवाः रपः। या- (२६)

स्त आतस्थुरात्मान् या आविविशुः परुःपरुः। तास्ते यक्षं वि बाधन्तामुग्रो मध्यमशीरिंव। साकं यक्षम् प्र पंत श्येनेन किकिदीविना। साकं वातस्य ध्राज्या साकं नश्य निहाकंया। अश्वावतीः सौमवतीमूर्जयन्तीमुदोजसम्। आविष्टिं सर्वा ओषधीरस्मा अरिष्टतातये। याः फलिनीर्या अफुला अंपुष्पा याश्वं पुष्पिणीः। बृहस्पतिप्रसूतास्ता नौ मुश्वन्त्वःहसः। या - (२७)

ओषधयः सोमराज्ञीः प्रविष्टाः पृथिवीमनु। तासां त्वमस्युत्तमा प्र णो जीवातवे सुव। अवपतन्तीरवदन्दिव ओषधयः परिं। यं जीवमश्ववामहै न स रिष्याति पूरुषः। याश्वेदमुपशृष्टवन्ति याश्वं दूरं परागताः। इह सुङ्गत्य ताः सर्वा अस्मै सं दत्त भेषजम्। मा वौ रिषत्वनिता यस्मै चाहं खनामि वः। द्विपञ्चतुष्पदस्माकः सर्वमस्त्वनांतुरम्। ओषधयः सं वंदन्ते सोमेन सुह राज्ञा। यस्मै करोति ब्राह्मणस्त राजन्यारयामसि॥ (२८)

रपः पतुत्रिणीर्या अऽहंसो याः खनामि वोऽष्टादशं च॥५॥

[६]

मा नो हि॑ सीञ्जनिता यः पृथिव्या यो वा दिव॑ सत्यधर्मा जजानं। यश्चापश्चन्द्रा बृहतीर्जजानु कस्मै देवायं हृविषां विधेम। अभ्यावर्तस्व पृथिवि यज्ञेन पर्यसा सुह। वृपां ते अग्निरिषितोऽव सर्पतु। अग्ने यत्ते शुक्रं यच्चन्द्रं यत्पृतं यद्यज्ञियम्। तदेवेभ्यो भरामसि। इष्मूर्जमहमित आ (२९)

दद्र क्रृतस्य धाम्नो अमृतस्य योनेः। आ नो गोषु विशत्वौषधीषु जहामि सुदिमनिरामर्मावाम्। अग्ने तव श्रवो वयो महि भ्राजन्त्यर्चयो विभावसो। बृहद्बानो शवंसा वाजंमुक्ष्यं दधासि दाशुषे कवे। इरुज्यन्तग्रे प्रथयस्व जन्तुभिरस्मे रायो अमर्त्य। स दर्शतस्य वपुषो वि राजसि पृणक्षिं सानुसिं रयिम्। ऊर्जो नपाञ्जातवेदः सुशस्तिभिर्मन्दस्व (३०)

धीतिभिर्हितः। त्वे इषः सं दंधुभूरिरेतसश्चित्रोत्यो वामजाताः। पावकवर्चाः शुक्रवर्चाः अनूनवर्चा उदियरघि भानुनां। पुत्रः पितरा विचरन्तुपांवस्युभे पृणक्षि रोदसी। क्रृतावानं महिषं विश्वचरण्यणिमप्निं सुम्नायं दधिरे पुरो जनाः। श्रुत्कर्णं सप्रथस्तमं त्वा गिरा दैव्यं मानुषा युगा। निष्कर्तरंमधवस्य प्रचेतसं क्षयन्तः राधसे मुहे। रातिं भृगूणामुशिजं कविक्रंतुं पृणक्षिं सानुसिं (३१)

रयिम्। चितः स्थ परिचितं ऊर्ध्वचितः श्रयध्वं तया देवतयाऽङ्गिरस्वद् ध्रुवाः सीदता। आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्णियम्। भवा वाजंस्य सङ्गुथे। सं ते पयाऽसि समु यन्तु वाजाः सं वृष्णियान्यभिमातिषाहः। आप्यायमानो अमृताय सोम दिवि श्रवाइस्युत्तमानि धिष्व॥ (३२)

आ मन्दस्व सानुसिमेकान्नचत्वारिंशत्त्रै॥६॥

[७]

अभ्यस्थाद्विश्वाः पृतना अरातीस्तदग्निराहु तदु सोमं आह। बृहस्पतिः सविता तम्म आह पूषा माऽधाथमुकृतस्य लोके। यदक्रन्दः प्रथमं जायमान उद्यन्त्समुद्रादुत वा पुरीषात्। श्येनस्य पुक्षा हरिणस्य बाहू उपस्तुतं जनिम् तत्ते अर्वन्। अपां पृष्ठमसि योनिर्ग्रेः समुद्रमुभितः पिन्वमानम्। वर्धमानं मुह (३३)

आ च पुष्करं दिवो मात्रया वरिणा प्रथस्व। ब्रह्म जजानं प्रथमं पुरस्ताद्वि सीमुतः

सुरुचो वेन आवः। स बुधियो उपमा अस्य विष्टाः सुतश्च योनिमसंतश्च विवः। हिरण्यगर्भः समवर्ताग्रे भूतस्य जातः पतिरेकं आसीत्। स दांधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषां विधेम। द्रुपद्मश्वस्कन्द पृथिवीमनु (३४)

द्यामिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः। तृतीयं योनिमनु सञ्चरन्तं द्रुपद्मं जुहोम्यनु सुप्त होत्राः। नमो अस्तु सर्पेभ्यो ये के चं पृथिवीमनु। ये अन्तरिक्षे ये दिवि तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः। येऽदो रोचने दिवो ये वा सूर्यस्य रश्मिषु। येषांमपसु सदः कृतं तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः। या इषवो यातुधानानां ये वा वनस्पतीः रनु। ये वांवटेषु शेरते तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः॥ (३५)

मुहोन्तु यातुधानानुमेकादश च॥३॥ [८]

ध्रुवाऽसि धरुणास्तृता विश्वकर्मणा सुकृता। मा त्वा समुद्र उद्धर्धीन्मा सुपर्णोऽव्यथमाना पृथिवीं दृश्यते। प्रजापतिस्त्वा सादयतु पृथिव्याः पृष्ठे व्यचस्वतीं प्रथस्वतीं प्रथोऽसि पृथिव्यासि भूरसि भूमिरस्यदितिरसि विश्वधाया विश्वस्य भुवनस्य धर्त्री पृथिवीं यच्छ पृथिवीं दृश्यते पृथिवीं मा हिं सीर्विश्वस्मै प्राणायापानाय व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै (३६)

चरित्रायाग्निस्त्वाभि पातु मृद्या स्वस्त्या छुर्दिषु शन्तमेन तयां देवतयाऽङ्गिरस्वद्वावा सीदा। काण्डाल्काण्डात् प्रोहन्ती परुषःपरुषः परिं। एवा नौ दूर्वे प्रतंतु सुहस्रेण शतेन च। या शतेन प्रतुनोषि सुहस्रेण विरोहसि। तस्यास्ते देवीष्टके विधेम हविषां वयम् अषाढाऽसि सहमाना सहस्वारातीतीः सहस्व पृतनाः सहस्व पृतन्युतः। सुहस्रवीर्या- (३७)

असि सा मा जिन्व। मधु वाता ऋतायुते मधु क्षरन्ति सिन्धवः। माध्वीर्नः सन्त्वोषधीः। मधु नक्तमुतोषसि मधुमत्पार्थिवः रजः। मधु द्यौरस्तु नः पिता। मधुमात्रो वनस्पतिर्मधुमा अस्तु सूर्यः। माध्वीर्गवो भवन्तु नः। मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षताम्। पिपृतानो भरीमभिः। तद्विष्णोः परम् (३८)

पदं सदा पश्यन्ति सूर्यः। दिवीव चक्षुराततम्। ध्रुवाऽसि पृथिवि सहस्व पृतन्युतः। स्यूता देवेभिरमृतेनागाः। यास्ते अग्ने सूर्ये रुचं उद्युतो दिवंमातुन्वन्ति रश्मिभिः। ताभिः सर्वभी रुचे जनाय नस्कृप्ति। या वौ देवाः सूर्ये रुचो गोष्वश्वेषु या रुचः। इन्द्राग्नी ताभिः

सर्वाभी रुचं नो धत्त बृहस्पते। विराइ (३९)

ज्योतिरधारयथ्सुप्राङ्गोतिरधारयथ्सुराङ्गोतिरधारयत्। अग्ने युक्ष्वा हि ये तवाऽश्वांसो देव साधवः। अरुं वहन्त्याशवः। युक्ष्वा हि देवहृतम् १ अश्वा॑ अग्ने रथीरिव। नि होता पूर्व्यः संदः। द्रुप्सश्वस्कन्द पृथिवीमनु द्यामिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः। तृतीयं योनिमनु सुश्वरन्तं द्रुप्सं जुहोम्यनु सुप्त (४०)

होत्राः। अभूदिदं विश्वस्य भुवनस्य वाजिनमग्नेवैश्वानरस्य च। अग्निर्ज्योतिषा ज्योतिष्मात्रुक्मो वर्चसा वर्चस्वान्। ऋचे त्वा रुचे त्वा समिश्रवन्ति सरितो न धेनाः। अन्तरहृदा मनसा पूयमानाः। घृतस्य धारा अभि चांकशीमि। हिरण्ययो वेतसो मध्य आसाम्। तस्मिन्न्युपर्णो मधुकृत्कुलायी भजन्नास्ते मधुं देवताभ्यः। तस्यांसते हरयः सुप्त तीरे स्वधां दुहाना अमृतस्य धाराम्॥ (४१)

प्रतिष्ठायै सहस्रवीर्या परमं विरादभ्युप्त तीरे चृत्वार्हं च॥६॥ [९]

आदित्यं गर्भं पर्यसा समञ्चन्यस्तुस्य प्रतिमां विश्वरूपम्। परि वृद्धि हरसा माऽभि मृक्षः शतायुषं कृणुहि चीयमानः। इमं मा हिंसीर्द्विपादं पशूना॑ सहस्राक्षं मेध आचीयमानः। मयुमारण्यमनुं ते दिशामि तेन चिन्वानस्तुनुवो नि षोदा। वातंस्य ध्राजिं वरुणस्य नाभिमशं जज्ञान् सरिरस्य मध्यै। शिशुं नदीना॑ हरिमद्रिबुद्धमग्ने मा हिंसीः (४२)

परमे व्योमन्। इमं मा हिंसीरेकशफं पशूनां कनिक्रदं वाजिनं वाजिनेषु। गौरमारण्यमनुं ते दिशामि तेन चिन्वानस्तुनुवो नि षोदा। अजस्रमिन्दुमरुषं भुरुण्युमग्निर्माडे पूर्वचित्तौ नमोभिः। स पर्वभिरकृतुशः कल्पमानो गां मा हिंसीरदितिं विराजम्। इमं संमुद्रं शतधारमुथसं व्युच्यमानं भुवनस्य मध्यै। घृतं दुहानामदितिं जनायाग्ने मा (४३)

हिंसीः परमे व्योमन्। गवयमारण्यमनुं ते दिशामि तेन चिन्वानस्तुनुवो नि षोदा। वर्णन्ति त्वष्टुर्वरुणस्य नाभिमविं जज्ञाना॑ रजसः परस्मात्। मुही॑ सांहस्रीमसुरस्य मायामग्ने मा हिंसीः परमे व्योमन्। इमामूर्णियुं वरुणस्य मायां त्वचं पशूनां द्विपदां चतुष्पदाम्। त्वष्टुः प्रजानां प्रथमं जनित्रमग्ने मा हिंसीः परमे व्योमन्। उष्ट्रमारण्यमनुं (४४)

ते दिशामि तेन चिन्वानस्तुनुवो नि षोदा। यो अग्निरग्नेस्तपुसोऽधिं जातः शोचात्पृथिव्या

उत वा दिवस्परिं। येन प्रजा विश्वकर्मा व्यानद्वम्भे हेऽः परिं ते वृणक्तु। अंजा हंग्रेरजनिष्ठं गर्भाथ्सा वा अपश्यञ्जनितारमग्ने। तया रोहमायनुप मेध्यासूस्तया देवा देवतामग्ने आयन्। शरभमारण्यमनु ते दिशामि तेन चिन्वानस्तुनुवो नि षीद॥ (४५)

अग्ने मा हिंसोरग्ने मोष्टमारण्यमनु शरम् नवं च॥४॥

[१०]

इन्द्राग्नी रोचना दिवः परि वाजेषु भूषथः। तद्वा चेति प्र वीर्यम्। शज्थद्वृत्रमुत संनोति वाजुमिन्द्रा यो अग्नी सहुरी सपर्यात्। इरज्यन्ता वसव्यस्य भूरेः सहस्तमा सहसा वाजयन्ता। प्र चर्षणिष्यः पृतना हवेषु प्र पृथिव्या रिरिचाथे दिवश्च। प्र सिञ्चुभ्यः प्र गिरिभ्यो महित्वा प्रेन्द्राग्नी विश्वा भुवनात्यन्या। मरुतो यस्य हि (४६)

क्षये पाथा दिवो विमहसः। स सुंगोपात्मो जनः। यज्ञर्वा यज्ञवाहसो विप्रस्य वा मतीनाम्। मरुतः शृणुता हवम्। श्रियसे कं भानुभिः सम्मिक्षिरे ते रश्मिभिस्त ऋक्कभिः सुखादयः। ते वाशीमन्त इष्मिणो अभीरवो विद्रे प्रियस्य मारुतस्य धामः। अवं ते हेऽु उदुत्तमम्। कया नश्चित्र आ भुवदूती सुदावृथः सखाँ। कया शचिष्या वृता। (४७)

को अद्य युङ्गे धुरि गा ऋतस्य शिर्मीवतो भामिनौ दुरहणायूना। आसन्निपून-हृथस्वसो मयोभून् य एषां भृत्यामृणध्यस जीवात्। अग्ने नयाऽऽ देवानां शं नौ भवन्तु वाजेवाजे। अपस्वंगे सधिष्ठव् सौषधीरनु रुद्धसे। गर्भं सञ्चायसे पुनः। वृषां सोम द्युमां अस्ति वृषा देव वृषव्रतः। वृषा धर्माणि दधिषे। इमं मै वरुण तत्त्वा यामि त्वं नौ अग्ने स त्वं नौ अग्ने॥ (४८)

हि वृता म् एकांदश च॥३॥

[११]

विष्णोः क्रमोऽसि त्रिवस्यरन्नपृतेऽपेत् समितं या जाता मा नौ हिंसोद्वाऽस्यादित्यङ्गमिन्द्राग्नी रोचनेकांदश॥११॥

विष्णोरस्मिन् हुव्येति त्वाऽहं धीतिभिरुहेत्रां अष्टाचत्वारिंशता॥४८॥

विष्णुः क्रमोऽसि स त्वत्रो अग्ने॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां चतुर्थकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः समाप्तः॥४-२॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

अपां त्वेमैन्सादयाम्युपां त्वोद्दैन्सादयाम्युपां त्वा भस्मैन्सादयाम्युपां त्वा ज्योतिषि
सादयाम्युपां त्वाऽयने सादयाम्यर्णवे सदने सीद समुद्रे सदने सीद सलिले सदने सीदापां
क्षये सीदापां सधिषि सीदापां त्वा सदने सादयाम्युपां त्वा सुधस्थे सादयाम्युपां त्वा
पुरीषे सादयाम्युपां त्वा योनौ सादयाम्युपां त्वा पार्थसि सादयामि गायुत्री छन्दस्त्रिष्टुष्ठन्दो
जगती छन्दोऽनुष्टुष्ठन्दः पङ्किश्छन्दः॥ (१)

योनौ पञ्चदश च॥१॥ [१]

अयं पुरो भुवस्तस्य प्राणो भौवायनो वसन्तः प्राणायनो गायुत्री वासन्ती गायत्रिये
गायत्रं गायुत्रादुपांशुरूपांशोस्त्रिवृत् त्रिवृतो रथन्तरं रथन्तराद्वसिष्ठ ऋषिः प्रजा-
पतिगृहीतया त्वया प्राणं गृह्णामि प्रजाभ्योऽयं दक्षिणा विश्वकर्मा तस्य मनो वैश्वकर्मणं
ग्रीष्मो मानसस्त्रिष्टुष्ठग्रीष्मो त्रिष्टुभै ऐडमैडादन्तर्यामोऽन्तर्यामात् पञ्चदशः पञ्चदशाद्वृहद्वृहतो
भरद्वाजु ऋषिः प्रजापतिगृहीतया त्वया मनो - (२)

गृह्णामि प्रजाभ्योऽयं पश्चाद्विश्वव्यचास्तस्य चक्षुर्वैश्वव्यचसं वर्षाणि चाक्षुषाणि जगती
वारपी जगत्या ऋक्षमृक्षमाच्छुकः शुक्राथसंसदशः संसदशाद्वृरूपं वैरूपाद्विश्वामित्र
ऋषिः प्रजापतिगृहीतया त्वया चक्षुर्गृह्णामि प्रजाभ्य इदमुत्तराथ्मुवस्तस्य श्रोत्रं सौवं
शरच्छौर्यनुष्टुष्ठारद्यनुष्टुभैः स्वारङ्गं स्वारामन्त्यो मन्थिने एकविश्श एकविश्श शाद्वराजं
वैराजाज्ञमदग्निरुक्षिः प्रजापतिगृहीतया (३)

त्वया श्रोत्रं गृह्णामि प्रजाभ्य इयमुपरि मतिस्तस्यै वाङ्मती हैमन्तो वाच्यायनः
पङ्किरहैमन्ती पङ्क्षै निधनवन्निधनवत आग्रयण औग्रयणात् त्रिणवत्रयस्त्रिष्ठौ
त्रिणवत्रयस्त्रिष्ठौ शाकरैवते शाकरैवताभ्यां विश्वकर्मरूपिः प्रजापतिगृहीतया
त्वया वाचं गृह्णामि प्रजाभ्यः॥ (४)

त्वया मनो ज्ञमदग्निरुक्षिः प्रजापतिगृहीतया त्रिष्ठशब्दः॥३॥ [२]

प्राची दिशां वसन्त ऋतूनामग्निर्देवता ब्रह्म द्रविणं त्रिवृथ्स्तोमः स उं
पञ्चदशवर्तनिष्ठविर्वयः कृतमयोनां पुरोवातो वातः सानगं ऋषिर्दक्षिणा दिशां ग्रीष्म

ऋतूनामिन्द्रो देवता॑ क्षुत्रं द्रविणं पश्चदशः स्तोमः स उ॒ सप्तदशवर्तनिर्दित्यवाङ्ग्युस्तेतायानां
दक्षिणाद्वातो वातः सनातन॑ ऋषिः प्रतीची॑ दिशां वरुषा॑ ऋतूनां विश्वे॑ देवा॑ देवता॑ विड (५)

द्रविण॑ सप्तदशः स्तोमः स उ॒ वेकवि॑ शवर्तनिस्त्रिवथ्सो वयो॑ द्वापरोऽयानां पश्चाद्वातो
वातो॑ऽहभून् ऋषिरुदीची॑ दिशा॑ शरद्वतूनां मित्रावरुणौ॑ देवता॑ पुष्टं द्रविणमेकवि॑ शः
स्तोमः स उ॒ त्रिवर्वतनिस्तुर्यवाङ्ग्य॑ आस्कन्दोऽयानामुत्तराद्वातो वातः प्रल ऋषिरुद्धर्वा॑
दिशा॑ हैमन्तशिशिरावृतूनां बृहस्पतिर्देवता॑ वर्चो॑ द्रविणं त्रिष्वः स्तोमः स उ॒
त्रयस्त्रिवर्तनिः पष्ठवाद्वयो॑ भिरुभूरयानां विष्वग्वातो वातः सुपुर्ण ऋषिः पितरः
पितामुहाः परेऽवरे॑ ते नः पान्तु॑ ते नौ॑ वन्त्वस्मिन्ब्रह्मन्त्रस्मिन्क्षत्रै॑स्यामाशिष्यस्यां
पुरोधायामु॑स्मिन्कर्मन्त्रस्यां देवहृत्याम्॥ (६)

विद्वाद्वयो॑ इष्टावि॑ शतिश्च॥ २॥ [३]

ध्रुवक्षितिर्ध्रुवयो॑ निर्ध्रुवाऽसि॑ ध्रुवं योनिमा॑ सौद साध्या। उख्यस्य केतुं प्रथमं
पुरस्तादृश्विना॑ऽध्वर्यू सादयतामिह॑ त्वा॑। स्वे॑ दक्षे॑ दक्षपितेह॑ सौद देवता॑ पृथिवी॑ बृहती॑
रराणा। स्वास्त्वा॑ सं विशस्व॑ पितेवैधि॑ सूनव॑ आ सुशेवाश्विना॑ऽध्वर्यू सादयतामिह॑
त्वा॑। कुलायिनी॑ वसुमती॑ वयोधा॑ रुयिं॑ नौ॑ वर्ध बहुल॑ सुवीरम्॥ (७)

अपाऽमति॑ दुर्मति॑ बाधमाना॑ रायस्पोषे॑ यज्ञपतिमाभजन्ति॑ सुवर्धेहि॑ यजमानाय॑
पोषमुश्विना॑ऽध्वर्यू सादयतामिह॑ त्वा॑। अग्ने॑ पुरोषप्रसि॑ देवयानी॑ तां त्वा॑ विश्वे॑ अभि॑ गृणन्तु॑
देवाः। स्तोमपृष्ठा॑ घृतवंतीह॑ सौद प्रजावदस्मे॑ द्रविणा॑ यजस्वाश्विना॑ऽध्वर्यू सादयतामिह॑
त्वा॑। दिवो॑ मूर्धा॑ असि॑ पृथिव्या॑ नाभिर्विष्टम्भनी॑ दिशामधिपत्नी॑ भुवनानाम्॥ (८)

ऊर्मिर्द्रप्सो॑ अपामसि॑ विश्वकर्मा॑ तु॑ ऋषिरश्विना॑ऽध्वर्यू सादयतामिह॑ त्वा॑।
सुजूरकृतुभिः॑ सुजूर्विधाभिः॑ सुजूर्वसुभिः॑ सुजूरुद्वैः॑ सुजूरादित्यैः॑ सुजूर्विश्वद्वैः॑ सुजूर्द्वैः॑
सुजूर्द्वैवयोनाधैरग्रयै॑ त्वा॑ वैश्वानरायाश्विना॑ऽध्वर्यू सादयतामिह॑ त्वा॑। प्राणं॑ मै॑ पाह्यपानं॑
मै॑ पाहि॑ व्यानं॑ मै॑ पाहि॑ चक्षुर्म॑ उर्वा॑ वि॑ भाहि॑ श्रोत्र॑ मै॑ क्षोकयापस्त्रिन्वौषधीर्जिन्व
द्विपात्पाहि॑ चतुर्ष्पादव दिवो॑ वृष्टिमेरय॥ (९)

सुवीरुं॑ भुवनानामर्वा॑ सुपदंश च॥ ३॥ [४]

च्यविर्वयस्त्रिष्टुप्छन्दो॑ दित्यवाङ्ग्यो॑ विराङ्गुन्दः पश्चाविर्वयो॑ गायत्री॑ छन्दस्त्रिवथ्सो॑ वयो॑
उष्णिहा॑ छन्दस्तुर्यवाङ्ग्यो॑ नुष्टुप्छन्दः पष्ठवाद्वयो॑ बृहती॑ छन्दं उक्षा॑ वयः॑ सुतो॑ बृहती॑ छन्द-

ऋषभो वयः कुकुच्छन्दो धेनुर्वयो जगती छन्दोऽनङ्गान् वयः पङ्किश्छन्दो बस्तो वयो विवलं छन्दो वृष्णिर्वयो विशालं छन्दः पुरुषो वयस्तन्द्रं छन्दो व्यामो वयोऽनाधृष्टं छन्दः सिंहो वयश्छुदिश्छन्दो विष्टम्भो वयोऽधिपतिश्छन्दः क्षत्रं वयो मयन्दं छन्दो विश्वकर्मा वयः परमेष्ठी छन्दो मूर्धा वयः प्रजापतिश्छन्दः॥ (१०)

पुरुषो वयः पङ्किश्वतिश्व॥ १॥

[५]

इन्द्रांश्ची अव्यथमानामिष्ठकां व॒हतं युवम्। पृष्ठेन द्यावांपृथिवी अन्तरिक्षं च वि बांधताम्॥ विश्वकर्मा त्वा सादयत्वन्तरिक्षस्य पृष्ठे व्यचंस्वतीं प्रथंस्वतीं भास्वतीं सूरिमतीमा या द्यां भास्या पृथिवीमोर्वन्तरिक्षमन्तरिक्षं यच्छ्रान्तरिक्षं व॒हान्तरिक्षं मा हि॑ सीर्विश्वस्मै प्राणायांपानाय व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै चुरित्राय वायुस्त्वाभि पांतु मृह्या स्वस्त्या छुर्दिषा (११)

शन्तमेन तयो देवतयोऽङ्गिरस्वद्वा सीद। राज्यसि प्राची दिग्विराङ्गसि दक्षिणा दिख्सुम्राङ्गसि प्रतीची दिखस्वरागुस्युदीची दिगधिपत्यसि बृहती दिगायुर्मे पाहि प्राणं मै पाह्यपानं मै पाहि व्यानं मै पाहि चक्षुर्मे पाहि श्रोत्रं मै पाहि मनो मै जिन्व वाचं मै पिन्वाऽऽत्मानं मै पाहि ज्योतिर्मे यच्छ॥ (१२)

छुर्दिषो षिन्व पद्म॥ २॥

[६]

मा छन्दः प्रमा छन्दः प्रतिमा छन्दोऽसीविश्छन्दः पङ्किश्छन्दं उष्णिहा छन्दो बृहती छन्दोऽनुष्टुप्छन्दो विराटुन्दो गायत्री छन्दस्त्रिष्टुप्छन्दो जगती छन्दः पृथिवी छन्दोऽन्तरिक्षं छन्दो द्यौश्छन्दः समाश्छन्दो नक्षत्राणि छन्दो मनश्छन्दो वाक्छन्दः कृषिश्छन्दो हिरण्यं छन्दो गौश्छन्दोऽजा छन्दोऽश्वश्छन्दः। अग्निर्देवता (१३)

वातो देवता सूर्यो देवता चन्द्रमा देवता वसंवो देवता रुद्रा देवताऽऽदित्या देवता विश्वे देवा देवता मूरतो देवता बृहस्पतिर्देवतेन्द्रो देवता वरुणो देवता मूर्धा ऽसि राङ्गुवाऽसि धरुणो यञ्च्यसि यमित्रीषे त्वोर्जे त्वा कृष्यै त्वा क्षेमाय त्वा यत्री राङ्गुवाऽसि धरणी धर्त्र्यसि धरित्र्यायुषे त्वा वर्चसे त्वौजंसे त्वा बलाय त्वा॥ (१४)

देवताऽऽयुषे त्वा पद्म॥ २॥

[७]

आशुस्त्रिवृद्धान्तः पञ्चदशो व्योम सप्तदशः प्रतीरष्टादशस्तपौ नवदशोऽभिवृतः

संविश्वो धुरुण एकविश्वो वर्चो द्वाविश्वः सुभरणम्भयोविश्वो योनिंश्वतुविश्वो गर्भा: पश्वविश्वः ओजीस्त्रिवः क्रतुरेकक्षेत्रिश्वः प्रतिष्ठा त्रयस्त्रिश्वो ब्रह्मस्य विष्टपं चतुस्त्रिश्वो नाकः षट्ट्रिश्वो विवृत्तोऽष्टाचत्वारिश्वो धर्त्रश्वतुष्टेमः॥ (१५)

आशुः सुसत्रिश्वः॥ १॥

[४]

अग्रेर्भागोऽसि दीक्षाया आधिपत्यं ब्रह्म स्पृतं त्रिवृथ्स्तोम् इन्द्रस्य भागोऽसि विष्णोराधिपत्यं क्षुत्रिः स्पृतं पञ्चदशः स्तोमो नृचक्षेसां भागोऽसि धातुराधिपत्यं जनित्रिः स्पृतः संपदशः स्तोमो मित्रस्य भागोऽसि वरुणस्याधिपत्यं दिवो वृष्टिर्वाताः स्पृता एकविश्वः स्तोमोऽदित्ये भागोऽसि पूष्ण आधिपत्यमोजः स्पृतं त्रिणः स्तोमो वसूनां भागोऽसि (१६)

रुद्राणामाधिपत्यं चतुष्पाथ्स्पृतं चतुर्विश्वः स्तोमं आदित्यानां भागोऽसि मरुतामाधिपत्यं गर्भाः स्पृताः पञ्चविश्वः स्तोमो देवस्य सवितुर्भागोऽसि बृहस्पतेराधिपत्यः सुमीचीर्दिशः स्पृताश्वतुष्टेमः स्तोमो यावानां भागोऽस्ययावानामाधिपत्यं प्रजाः स्पृताश्वतुश्वत्वारिश्वः स्तोमं क्रमूणां भागोऽसि विशेषां देवानामाधिपत्यं भूतं निशान्तः स्पृतं त्रयस्त्रिश्वः स्तोमः॥ (१७)

वसूनां भागोऽसि पद्मत्वारिश्वः॥ २॥

[५]

एकयोऽस्तुवत प्रजा अंधीयन्त प्रजापतिराधिपतिरासीति सृभिरस्तुवत ब्रह्मासृज्यते ब्रह्मण्स्पतिराधिपतिरासीत् पञ्चभिरस्तुवत भूतान्यसृज्यन्त भूतानां पतिराधिपतिरासीथस्तुभिरस्तुवत सप्तरूपयोऽसृज्यन्त धाताधिपतिरासीत्वभिरस्तुवत पितरोऽसृज्यन्तादितिराधिपत्यासीदेकादशभिरस्तुवत्तर्तवोऽसृज्यन्ताऽर्तवोऽधिपतिरासीत् त्रयोदशभिरस्तुवत मासां असृज्यन्त संवध्सरोऽधिपति- (१८)

रासीत्यश्वदशभिरस्तुवत क्षत्रमसृज्यतेन्द्रोऽधिपतिरासीथसदशभिरस्तुवत पशवोऽसृज्यन्त बृहस्पतिराधिपतिरासीत्वदशभिरस्तुवत शूद्रार्यावसृज्येतामहोरात्रे अधिपती आस्तामेकविश्वात्याऽस्तुवतैकशफाः पशवोऽसृज्यन्त वरुणोऽधिपतिरासीत् त्रयोविश्वात्याऽस्तुवत क्षुद्राः पशवोऽसृज्यन्त पूषाधिपतिरासीत्यश्वविश्वात्याऽस्तुवताऽरुण्याः पशवोऽसृज्यन्त वायुराधिपतिरासीथस्तविश्वात्याऽस्तुवत द्यावापृथिवी व्यै- (१९)

तां वसवो रुद्रा आदित्या अनु व्यायनेषामाधिपत्यमासीत्वविश्वात्याऽस्तुवत

वनस्पतयोऽसूज्यन्त् सोमोऽधिंपतिरासीदेकंत्रि शताऽस्तुवत् प्रजा असूज्यन्त् यावानां चायावानां चाधिंपत्यमासीत् त्रयस्मि शताऽस्तुवत् भूतान्यशाम्यन्त्रजापतिः परमेष्ठ्यधिंपतिरासीत्॥ (२०)

सु वृश्वरोऽधिंपतिर्विं पञ्चत्रिंशता॥ ३॥

[१०]

इयमेव सा या प्रथमा व्यौच्छदन्तरस्यां चरति प्रविष्टा। वृधूर्जजान नवगञ्जनिंत्री त्रय एनां महिमानः सचन्ते॥ छन्दस्वती उषसा पेपिशाने समानं योनिमनुं सञ्चरन्ती। सूर्यपती वि चरतः प्रजानुती केतुं कृष्णाने अजरे भूरिरेतसा॥ कृतस्य पन्थामनुं तिस आगुम्भयो घर्मासो अनु ज्योतिषागुः। प्रजामेका रक्षत्यूर्जमेका॥ (२१)

ब्रतमेका रक्षति देवयूनाम्॥ चतुष्टेमो अभवद्या तुरीया यज्ञस्य पक्षावृषयो भवन्ती। गायत्रीं त्रिष्टुभं जगतीमनुष्टुभं ब्रह्मदर्कं युञ्जनाः सुवराभरन्त्रिदम्॥ पश्चमिर्धाता वि दंधाविदं यत्तासां ह स्वसूरजनयत्पश्चिमश्च। तासामु यन्ति प्रयवेण पश्च नानां रूपाणि क्रतवो वसानाः॥ त्रिंशस्थसारं उपं यन्ति निष्कृतं समानं केतुं प्रतिमुश्चमानाः। (२२)

कृतूङ्गस्तन्वते कवयः प्रजानुतीर्मध्येष्ठन्दसः परं यन्ति भास्वतीः। ज्योतिष्मती प्रति मुश्चते नभो रात्री देवी सूर्यस्य व्रतानि। वि पश्यन्ति पशवो जायमानां नानारूपा मातुरस्या उपस्थै। एकाष्टका तपसा तप्यमाना जजानु गर्भं महिमानुमिन्द्रम्॥ तेन दस्यून्व्यसहन्त देवा हन्तासुराणामभवच्छर्चीभिः। अनानुजामनुजां मामंकर्त सत्यं वदन्त्यन्विच्छ एतत् भूयास- (२३)

मस्य सुमतौ यथा यूयमन्या वौ अन्यामति मा प्र युक्ता। अभूम्नम् सुमतौ विश्ववेदां आष्ट प्रतिष्ठामविदद्वि गाधम्। भूयासंमस्य सुमतौ यथा यूयमन्या वौ अन्यामति मा प्र युक्ता। पश्च व्युष्टिरनु पश्च दोहा गां पश्चनाम्नीमृतवोऽनु पश्च। पश्च दिशः पश्चदशेनं कूसाः संमानमूर्धीरभि लोकमेकम्॥ (२४)

कृतस्य गर्भः प्रथमा व्यूषुप्यामेका महिमानं बिर्भर्ति। सूर्यस्यैका चरति निष्कृतेषु घर्मस्यैका सवितैकां नि यच्छति। या प्रथमा व्यौच्छुथ्सा धेनुरभवद्यमे। सा नः पयस्वती धुक्षवोत्तरामुत्तराऽ समाम्। शुक्ररूपं भानं समानं ज्योतिषागाद्विश्वरूपा शबलीरुग्मिकेतुः। समानमर्थं स्वपुस्यमानां बिप्रती जारमजर उष आगाः। कृतूनां

तृतीयः प्रश्नः (काण्डम् ४)

पर्तीं प्रथमेयमागदहाँ नेत्री जनित्री प्रजानाम्। एका सुती बहुधोषे व्युच्छस्यर्जीण्ठ त्वं
जरयसि सर्वमन्यत्॥ (२५)

ऊर्जमेका० प्रतिमुञ्चमाना भूयासमेकं पत्येकान्नवि॑शतिश्व॑॥५॥

-[११]

अग्ने जातान्प्र णुदा नः सुपत्रान्प्रत्यजांताआतवेदो नुदस्व। अस्मे दीदिहि सुमन्
अहेडन्तवं स्याऽशमत्रिवरूथ उद्धित। सहसा जातान्प्र णुदा नः सुपत्रान्प्रत्यजांताआतवेदो
नुदस्व। अधिं नो ब्रूहि सुमन्-स्यमांनो वयः स्याम् प्र णुदा नः सुपत्रान्। चतुश्चत्वारि-शः
स्तोमो वर्चो द्रविणं षोडशः स्तोम ओजो द्रविणं पृथिव्या: पुरीषमस्य- (२६)

पदपंक्तिश्छन्दोऽक्षरपंक्तिश्छन्दो विष्टारपंक्तिश्छन्दः क्षुरे भूजवाज्ञन्दः प्रच्छच्छन्दः
पक्षश्छन्द एवश्छन्दो वरिवश्छन्दो वयश्छन्दो वयस्कच्छन्दो विशालं छन्दो
विष्टारपंक्तिश्छन्दश्छुदिश्छन्दो द्वौरोहणं छन्दस्तन्दं छन्दोऽकाङ्क्ष छन्दः॥ (२८)

अस्यङ्कपञ्चन्दस्यास्ति १ शत्र ॥ ३ ।

-[४३]-

अग्निर्वृत्राणि जद्धनद्विष्णुर्विपन्न्यया ॥ समिद्धः शुक्र आहृतः ॥ त्वं सोमासि
सत्यतिस्त्वं राजोत वृत्रहा । त्वं भद्रो असि क्रतुः ॥ भद्रा ते अग्ने स्वनीक सन्दृग्धोरस्य
स्तो विपुणस्य चारुः । न यत्ते शोचिस्तमसा वरन्त न धूस्मानेस्तनुवि रेपु आधुः ॥ भद्रं
ते अग्ने सहसिन्ननीकमुपाक आ रोचते सूर्यस्या । (२९)

रुशंदृशे दंदशे नक्त्या चिदरूक्षितं दृश आ रूपे अन्नम्। सैनार्नकेन सुविदत्रो अस्मे
यष्टा देवां आयजिष्ठः स्वस्ति। अदब्यो गोपा उत नः परस्पा अग्ने द्युमदुत रेवदिदीहि।
स्वस्ति नौ दिवो अग्ने पृथिव्या विश्वायर्धेहि यजथाय देव। यथ्सीमहिं दिविजात् प्रशस्तं
तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम्। यथा होतर्मनुषो (३०)

देवतांता यज्ञेर्भिः सूनो सहस्रे यजासि। एवानौ अद्य संमना संमानानुशन्त्रंग
उश्तो यक्षि देवान्॥ अग्निर्मांडे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम्॥ होतारं रत्नधातंमम्॥

वृषां सोम द्युमां अस्ति वृषां देव वृषंत्रतः। वृषा धर्माणि दधिषे॥ सान्तपना इदं
हृविर्मरुत्स्तञ्जुजुष्टन। युष्माकोती रिंशादसः॥ यो नो मर्तो वसवो दुरहणायुस्तिरः सुत्यानि
मरुतो (३१)

जिधाऽसात्। द्वुः पाशं प्रति स मुचीष्ट तपिष्ठेन तपसा हन्तना तम्। संवथ्सरीणा
मरुतः स्वर्का उरुक्षयाः सगणा मानुषेषु। तैऽस्मत्पाशान्म मुश्चन्त्वः हंसः सान्तपना
मंदिरा मांदियिष्णावः। पिंप्रीहि देवां उशुतो यविष्ट विद्वां क्रृतृः क्रृतुपते यज्ञेह। ये
दैव्यां क्रृत्विजुस्तेभिरग्ने त्वं होतृणामस्यायजिष्ठः। अग्ने यदृद्य विशो अंध्वरस्य होतः
पावक (३२)

शोचे वेष्ट विज्ञा हि यज्वा। क्रृता यज्ञासि महिना वि यद्गृहव्या वंह यविष्ट या ते
अद्या। अग्निना रयिमश्जवत्पोषमेव दिवेदिवे। यशस्वीरवत्तमम्॥ गृयस्फानो अमीवुहा
वसुवित्पुष्टिवर्धनः। सुमित्रः सोम नो भव। गृहमेधासु आ गंतु मरुतो माऽप्य भूतना
प्रमुश्नन्तो नो अःहंसः। पूर्वीभिरुहि ददाशिम शरद्विर्मरुतो वयम्। महौभि- (३३)

श्रृणीनाम्। प्रबुध्नियां ईरते वो महाऽस्ति प्रणामानि प्रयज्यवस्तिरध्वम्। सहस्रियं
दम्य भागमेतं गृहमेधीयं मरुतो जुषध्वम्। उप यमेति युवतिः सुदक्षं दोषा वस्तोरहविष्टती
घृताचीं। उप स्वैनंमरमतिर्वसूयुः। इमो अग्ने वीततमानि हृव्याजस्त्रो वक्षि देवतातिमच्छ।
प्रतिं न ईः सुरभीणि वियन्तु। क्रीडं वः शर्धो मारुतमनुर्वाणः रथेशुभम्। (३४)

कण्वा अभि प्र गायत। अत्यासो न ये मरुतः स्वश्चो यक्षहशो न शुभयन्त मर्याः।
ते हर्म्येष्टाः शिशोवो न शुभ्रा वथ्सासो न प्रक्रीडिनः पयोधाः। प्रैषामज्जैषु विथुरेव रेजते
भूमिर्यमेषु यद्व युजते शुभो। ते क्रीडयो धुनयो भ्राजदृष्टयः स्वयं महित्वं पनयन्त धूतयः।
उपहृरेषु यदचिंधं युयिं वयं इव मरुतः केन (३५)

चित्पथा। श्रोतन्ति कोशा उप वो रथेष्वा घृतमुक्षता मधुवर्णमर्चते। अग्निमग्निः
हर्वीमभिः सदा हवन्त विशपतिम्। हृव्यवाहं पुरुप्रियम्। तः हि शश्वन्त ईडते सुचा देव
घृतश्वतां। अग्निः हृव्याय वोढवे। इन्द्रांगी रोचना दिवः बजथद्वत्रमिन्द्र वो विश्वतस्परीद्वं
नरो विश्वकर्मन् हृविषां वावृथानो विश्वकर्मन् हृविषां वर्धनेन॥ (३६)

अ॒पां त्वेमंत्र॑यं पुरो भुवः प्रा॒चीं ध्रुवक्षेत्रिर॒स्यविरिन्द्रांग्री मा छन्दं आ॒शुस्त्रिवृद्ग्रेभांगौऽस्येकंये॒यमेव सा याग्रे जातानुग्रिवृत्राणि॒ त्रयोदशा॥१३॥
 अ॒पां त्वेन्द्रांग्री द्वयमेव देवतांता पद्मि॑शत्॥३६॥
 अ॒पां त्वेमन् हृविषा॒ वर्धनेन॥

हरिः ॐ ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां चतुर्थकाण्डे तृतीयः प्रश्नः समाप्तः॥४-३॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

रुश्मिरसि क्षयाय त्वा क्षयं जिन्व प्रेतिरसि धर्माय त्वा धर्मं जिन्वान्वितिरसि दिवे त्वा दिवं जिन्व सन्धिरस्यन्तरिक्षाय त्वाऽन्तरिक्षं जिन्व प्रतिधिरसि पृथिव्ये त्वा पृथिवीं जिन्व विष्टम्भोऽसि वृष्ट्यै त्वा वृष्टिं जिन्व प्रवास्यहु त्वाहर्जिन्वानुवासि रात्रिये त्वा रात्रि जिन्वोशिग्नसि (१)

वसुभ्यस्त्वा वसूजिन्व प्रकेतोऽसि रुद्रेभ्यस्त्वा रुद्राजिन्व सुदीतिरस्याऽऽदित्येभ्यस्त्वाऽऽदित्याजिन्वौजौऽसि पितृभ्यस्त्वा पितृजिन्वं तन्तुरसि प्रजाभ्यस्त्वा प्रजा जिन्व पृतनाषाढ़सि पशुभ्यस्त्वा पशूजिन्व रेवदस्योषधीभ्यस्त्वौषधीर्जिन्वाभिजिदसि युक्तग्रावेन्द्राय त्वेन्द्रं जिन्वाधिपतिरसि प्राणाय (२)

त्वा प्राणं जिन्व यन्तास्यपानाय त्वाऽपानं जिन्व सःसर्पोऽसि चक्षुषे त्वा चक्षुर्जिन्व वयोधा असि श्रोत्राय त्वा श्रोत्रं जिन्व त्रिवृदसि प्रवृदसि संवृदसि विवृदसि सःरोहोऽसि नीरोहोऽसि प्ररोहोऽस्यनुरोहोऽसि वसुकोऽसि वेष्ठिरसि वस्यादिरसि॥ (३)

उशिग्नसि प्राणाय त्रिचत्वारि शब्दा॥ ३॥ [१]

राज्यसि प्राची दिग्बसंवस्ते देवा अधिपतयोऽग्निरहेतीनां प्रतिधर्ता त्रिवृत्वा स्तोमः पृथिव्याऽश्रयत्वाऽज्यमुक्थमव्यथयस्तभ्रातु रथन्तरः साम् प्रतिष्ठित्यै विराङ्गड़सि दक्षिणा दिग्गुद्रास्ते देवा अधिपतय इन्द्रो हेतीनां प्रतिधर्ता पञ्चदशस्त्वा स्तोमः पृथिव्याऽश्रयतु प्रउगमुक्थमव्यथयस्तभ्रातु बृहस्पाम् प्रतिष्ठित्यै सुम्राङ्गड़सि प्रतीची दि- (४)

गादित्यास्ते देवा अधिपतयः सोमो हेतीनां प्रतिधर्ता सप्तदशस्त्वा स्तोमः पृथिव्याऽश्रयतु मरुत्वतीयमुक्थमव्यथयस्तभ्रातु वैरूपः साम् प्रतिष्ठित्यै स्वराङ्गस्युदैची दिग्विश्वे ते देवा अधिपतयो वरुणो हेतीनां प्रतिधर्तेकंविश्वस्त्वा स्तोमः पृथिव्याऽश्रयतु निष्केवल्यमुक्थमव्यथयस्तभ्रातु वैराजः साम् प्रतिष्ठित्यै अधिपत्यसि बृहती दिङ्गुरुतस्ते देवा अधिपतयो (५)

बृहस्पतिरहेतीनां प्रतिधर्ता त्रिणवत्रयस्त्रिशौ त्वा स्तोमौ पृथिव्याऽश्रयतां वैश्वदेवाग्निमारुते उक्थे अव्यथयन्ती स्तभ्रीताः शाकरैवते सामनी प्रतिष्ठित्या

अन्तरिक्षायरप्यस्त्वा प्रथमजा देवेषु दिवो मात्रया वरिणा प्रथन्तु विधुर्ता चायमधिपतिश्च
ते त्वा सर्वे संविदाना नाकस्य पृष्ठे सुवर्गे लोके यजमानं च सादयन्तु॥ (६)

प्रतीची दिव्यरूपस्ते देवा अधिपतयश्चत्वारि॒शब्दं॥ ३॥

[२]

अयं पुरो हरिकेशः सूर्यरश्मिस्तस्य रथगृथस्त्र रथौजाश्च सेनानिग्रामण्यौ पुञ्जिकस्थला
च कृतस्थला चाप्सरसौ यातुधानां हेती रक्षाऽसि प्रहैतिर्यं दक्षिणा विश्वकर्मा तस्य
रथस्वनश्च रथैचित्रश्च सेनानिग्रामण्यौ मेनका च सहजन्या चाप्सरसौ दङ्कवः पशवो
हेतिः पौरुषेयो वधः प्रहैतिर्यं पश्चाद्विश्वव्यचास्तस्य रथप्रोतशासंमरथश्च सेनानिग्रामण्यौ
प्रम्भोचन्ती चा- (७)

नुम्भोचन्ती चाप्सरसौ सर्पा हेतिव्याघ्राः प्रहैतिर्यमुत्तराथसंयद्वसुस्तस्य सेनजिच्च
सुषेणश्च सेनानिग्रामण्यौ विश्वाचीं च घृताचीं चाप्सरसावापो हेतिर्वातः प्रहैति-
र्यमुपर्वाग्वंसुस्तस्य ताक्ष्यश्चारिष्टनेमिश्र सेनानिग्रामण्यावृवर्शीं च पूर्वर्चित्तिशाप्सरसौ
विद्युद्धेतिर्वस्फूर्जन्हेतिस्तेभ्यो नमस्ते नौ मृडयन्तु ते यं (८)

द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधाम्यायोस्त्वा सदने सादयाम्यवतश्छायायां
नमः समुद्राय नमः समुद्रस्य चक्षसे परमेष्ठी त्वा सादयतु दिवः पृष्ठे व्यच्चस्वर्ती प्रथस्वर्ती
विभूमर्ती प्रभूमर्ती परिभूमर्ती दिवं यच्छ दिवं दिवं मा हि॑ सीर्विश्वस्मै प्राणायांपानाय
व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै चरित्राय सूर्यस्त्वाऽभि पांतु मृह्या स्वस्त्या छुर्दिषा शन्तमेन तया
देवतंयाऽङ्गिरस्वद्वा सीदा प्रोथुदश्वे न यवसे अविष्यन् युदा मुहः संवरणाद्यस्थात्।
आदस्य वातो अनु वाति शोचिरधं स्म ते ब्रजंनं कृष्णमस्ति॥ (९)

प्रम्भोचन्ती च य॑ स्वस्त्याशाविश्वशत्वा॥ ३॥

[३]

अग्निर्मूर्धा दिवः कुकुत्पतिः पृथिव्या अयम्। अपाऽ रेताऽसि जिन्वति॥ त्वाम्गे
पुष्करादध्यथर्वा निरमन्थत। मूर्धो विश्वस्य वाघतः॥ अयमग्निः संहस्रिणो वाजस्य
शतिनस्पतिः। मूर्धा कवी रयीणाम्॥ भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता यत्रा नियुद्धः सचसे
शिवाभिः। दिवि मूर्धानं दधिषे सुवर्गां जिह्वामग्ने चकृषे हव्यवाहम्॥ अबौध्यग्निः समिधा
जनानां (१०)

प्रतिं धेनुमिंवायतीमुषासम्। यहा इव प्रवयामुञ्जिहानाः प्रभानवः सिस्ते नाकमच्छं।

अवौचाम कवये मेध्याय वचो वन्दारु वृषभाय वृष्णौ। गर्विष्ठिरो नमस् स्तोमंमग्नौ
दिवीवं रुक्ममुर्व्यश्चमत्रेत। जनस्य गोपा अंजनिष्ट जागृविरग्निः सुदक्षः सुविताय नव्यसे।
घृतप्रतीको बृहता दिविस्पृशा द्युमद्वि भांति भरुतेभ्यः शुचिः। त्वामग्ने अङ्गिरसो (११)

गुहा हितमन्विन्दजिष्ठश्रियाणं वनेवने। स जायसे मध्यमानः सहो महत्वामाहुः
सहस्रस्पुत्रमङ्गिरः। यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितमग्निं नरस्त्रिपथस्थे समिन्धते। इन्द्रेण देवैः
सरथः स बुरुहिषि सीदुन्नि होता यजथाय सुक्रतुः। त्वं चित्रश्रवस्तम् हवन्ते विक्षु जन्तवः।
शोचिष्केशं पुरुप्रियाग्ने हव्याय वोढवे। सखायः सं वः सम्यश्चमिष्टुः (१२)

स्तोमं चाग्नयौ। वर्षिष्ठाय क्षितीनामूर्जो नत्रे सहस्रते। सः सुमिद्युवसे वृषत्त्रये
विश्वान्नर्य आ। इडस्पदे समिध्यसे स नो वसून्या भर। एना वौ अग्निं नमसोर्जो नपातमा
हुवे। प्रियं चेतिष्ठमरतिः स्वध्वरं विश्वस्य दूतममृतम्। स योजते अरुषो विश्वभौजसा
स दुद्रवस्वाहुतः। सुब्रह्मा यज्ञः सुशमी (१३)

वसूनां देवः राधो जनानाम्। उदस्य शोचिरस्थादाजुहानस्य मीदुषः। उद्धूमासो
अरुषासो दिविस्पृशः समग्निमिन्धते नरः। अग्ने वाजस्य गोमत् ईशानः सहसो यहो।
अस्मे धैहि जातवेदो महि श्रवः। स इधानो वसुष्कविरग्निरीडेन्यो गिरा। रेवदस्मभ्य
पुर्वणीक दीदिहि। क्षुपो राजन्त्रुत त्मनाऽग्ने वस्तोरुतोषसः। स तिग्मजम्भ (१४)

रक्षसो दहु प्रतिं। आ तै अग्न इधीमहि द्युमन्तं देवाजरम्। यद्ध स्या ते पर्नीयसी
सुमिद्यौदयति द्यवीषः स्तोत्रभ्यु आ भर। आ तै अग्न क्रचा हुविः शुक्रस्य ज्योतिषस्पते।
सुशन्द्र दस्म् विशपते हव्यवाहुभ्यः हूयतु इषः स्तोत्रभ्यु आ भर। उभे सुशन्द्र सुर्पिषो
दर्वी श्रीणीष आसनि। उतो न उत्पुर्या - (१५)

उक्थेषु शवसस्पत इषः स्तोत्रभ्यु आ भर। अग्ने तमद्याख्यं न स्तोमैः क्रतुं न भुद्रः
हृदिस्पृशम्। क्रुद्यामां त ओहैः। अधा ह्यग्ने क्रतोभुद्रस्य दक्षस्य साधोः। रथीरक्रृतस्य
बृहतो बुभूथं। आभिष्टे अद्य गीर्भिर्गृणन्तोऽग्ने दाशेम। प्र तै दिवो न स्तंनयन्ति शुष्माः।
एभिनो अर्केभवां नो अर्वाङ् (१६)

ख्सुवर्नं ज्योतिः। अग्ने विश्वेभिः सुमना अर्नैकैः। अग्निः होतारं मन्ये दास्वन्तं वसोः
सूनुः सहसो जातवेदसम्। विप्रं न जातवेदसम्। य ऊर्ध्वयां स्वध्वरो देवो देवाच्या

कृपा। घृतस्य विभ्राष्टिमनुं शुक्रशोचिष आजुहानस्य सुर्पिषः। अग्ने त्वं नो अन्तमः। उत त्राता शिवो भव वरुथ्यः। तं त्वा शोचिष दीदिवः। सुमाय नूनमीमहे सखिभ्यः। वसुरुग्निर्वसुश्रवाः। अच्छा नक्षि द्युमत्तमो रुयिं दाः॥ (१७)

जनानामाङ्गिरसु इष्ठ॑ सूशमीं तिग्मजम्प पुर्यां अर्वाङ्गुमुश्रवाः पञ्च च॥८॥ [४]

इन्द्राग्निभ्याँ त्वा सुयुजा युजा युनज्याधारभ्यां तेजसा वर्चसोकथेभिः स्तोमैभिश्छन्दोभि रथ्यै पोषाय सजातानाँ मध्यमस्थेयांय मयाँ त्वा सुयुजा युजा युनज्यम्बा दुला नित्तलिरुभ्रयन्ती मेघयन्ती वरुषयन्ती चुपुणीका नामांसि प्रजापतिना त्वा विश्वाभिर्धुभिरुपं दधामि पृथिव्युदपुरमन्नेन विष्टा मनुष्यास्ते गोप्तारोऽग्निर्वियत्तोऽस्यां तामुहं प्र पद्ये सा (१८)

मे शर्मं च वर्मं चास्त्वधिद्वौरुन्तरिक्षं ब्रह्मणा विष्टा मुरुतस्ते गोप्तारो वायुर्वियत्तोऽस्यां तामुहं प्र पद्ये सा मे शर्मं च वर्मं चास्तु द्वौरपराजितामृतेन विष्टाऽदित्यास्ते गोप्तारः सूर्यो वियत्तोऽस्यां तामुहं प्र पद्ये सा मे शर्मं च वर्मं चास्तु॥ (१९)

सा उद्याचत्वारि ४ शब्दः॥ २॥ [५]

बृहस्पतिस्त्वा सादयतु पृथिव्याः पृष्ठे ज्योतिष्मतीं विश्वस्मै प्राणायापानाय विश्वं ज्योतिर्यच्छाग्निस्तेऽधिपतिर्विश्वकर्मा त्वा सादयत्वन्तरिक्षस्य पृष्ठे ज्योतिष्मतीं विश्वस्मै प्राणायापानाय विश्वं ज्योतिर्यच्छ वायुस्तेऽधिपतिः प्रजापतिस्त्वा सादयतु दिवः पृष्ठे ज्योतिष्मतीं विश्वस्मै प्राणायापानाय विश्वं ज्योतिर्यच्छ परमेष्ठी तेऽधिपतिः पुरोवातुसनिरस्यत्रुसनिरसि विद्युथसनि- (२०)

रसि स्तनयिलुसनिरसि वृष्टिसनिरस्युग्रेर्यान्यसि देवानांमग्नेयान्यसि वायोर्यान्यसि देवानाँ वायोयान्यस्यन्तरिक्षस्य यान्यसि देवानांमन्तरिक्षयान्यस्यन्तरिक्षमस्यन्तरिक्षाय त्वा सलिलाय त्वा सर्णीकाय त्वा सर्तीकाय त्वा केताय त्वा प्रचैतसे त्वा विवस्वते त्वा दिवस्त्वा ज्योतिष आदित्येभ्यस्त्वर्चे त्वा रुचे त्वा द्युते त्वा भासे त्वा ज्योतिषे त्वा यशोदां त्वा यशस्सि तेजोदां त्वा तेजसि पयोदां त्वा पर्यसि वर्चोदां त्वा वर्चसि द्रविणोदां त्वा द्रविणे सादयामि तेनर्घणिणा तेन ब्रह्मणा तया देवतयाऽङ्गिरुस्वद्धुवा सौदा॥ (२१)

विद्युथसनिर्वृत्वैकान्त्रिः ४ शब्दः॥ ३॥ [६]

भूयस्कृदसि वरिवस्कृदसि प्राच्यस्यैर्वास्यन्तरिक्षसदस्यन्तरिक्षे सीदापमुषदसि
श्येनसदसि गृध्रसदसि सुपर्णसदसि नाकसदसि पृथिव्यास्त्वा द्रविणे सादयाम्यन्तरिक्षस्य
त्वा द्रविणे सादयामि दिवस्त्वा द्रविणे सादयामि दिशां त्वा द्रविणे सादयामि द्रविणोदां
त्वा द्रविणे सादयामि प्राणं मै पाह्यपानं मै पाहि व्यानं मै (२२)

पाह्यायुर्मै पाहि विश्वायुर्मै पाहि सर्वायुर्मै पाह्यग्ने यत्ते परः हन्त्राम् तावेहि सः
रभावहै पाश्चजन्येष्वप्येष्यग्ने यावा अयावा एवा ऊमाः सब्दः सगरः सुमेकः॥ (२३)

व्यानं मै द्वित्रिशत्ता॥ २॥

[७]

अग्निनो विश्वाषाटथ्यैर्ण स्वराङ्गत्वा शचीपतिरक्षणभेण त्वष्टा यज्ञेन मघवान्दक्षिणया
सुवर्गो मन्युना वृत्रहा सौहार्द्येन तनूधा अन्नेन गयः पृथिव्यासंनोद्भिरन्नादो वैषद्वारेणर्द्धः
साम्ना तनूपा विराजा ज्योतिष्मान् ब्रह्मणा सोमपा गोभिर्यज्ञं दाधार क्षत्रेण मनुष्यानश्वेन
च रथेन च वृज्यतुभिः प्रभुः सर्वथसुरेण परिभूस्तपसाऽनाधृष्टः सूर्यः सन्तुनूभिः॥ (२४)

अग्निनेकान्त्रपञ्चशत्ता॥ १॥

[८]

प्रजापतिर्मनसाऽन्योऽच्छेतो धाता दीक्षायाऽ सविता भूत्यां पूषा सोमुक्रयंण्यां वरुण
उपनद्वोऽसुरः क्रीयमाणो मित्रः क्रीतः शिंपिष्ठ आसादितो नरन्धिषः प्रोद्यमाणोऽर्धिं-
पतिरागतः प्रजापातिः प्रणीयमाणोऽग्निराग्नीधे बृहस्पतिराग्नीश्रात्रणीयमाणु इन्द्रो हविर्धनि-
ऽदिंतिरासादितो विष्णुरुपावहियमाणोऽथर्वोपौतो यमोऽभिषुतोऽपूतपा आधूयमाणो वायुः
पूयमाणो मित्रः क्षीरश्रीर्मन्थी संकुश्रीवैश्वदेव उर्मीतो रुद्र आहुतो वायुरावृतो नृचक्षा-
प्रतिख्यातो भक्ष आगतः पितृणां नाराशः सोऽसुरात्तः सिन्धुरवभूथमवप्रयन्धसंमुद्रोऽवंगतः
सलिलः प्रसूतः सुवरुद्धचं ग्रुतः॥ (२५)

रुद्र एकविंशतिश्च॥ १॥

[९]

कृत्तिका नक्षत्रमग्निर्देवताऽग्ने रुचः स्थ प्रजापतेर्धुतुः सोमस्युर्चेत्वा रुचे त्वा द्युते त्वा
भासे त्वा ज्योतिषे त्वा रोहिणी नक्षत्रं प्रजापतिर्देवता मृगशीरुषं नक्षत्रः सोमो देवता ऽद्र्वा
नक्षत्रः रुद्रो देवता पुनर्वसू नक्षत्रमदितिर्देवता तिष्यो नक्षत्रं बृहस्पतिर्देवता ऽश्रेष्ठा नक्षत्रः
सुर्पा देवता मृघा नक्षत्रं पितरो देवता फल्गुनी नक्षत्र- (२६)

मर्युमा देवता फल्गुनी नक्षत्रं भगो देवता हस्तो नक्षत्रः सविता देवता चित्रा

नक्षत्रमिन्द्रो देवता॑ स्वाती नक्षत्रं वायुदेवता॑ विशाखे॒ नक्षत्रमिन्द्राग्नी॑ देवता॑ऽनूराधा॑ नक्षत्रं
मित्रो॑ देवता॑ रोहिणी॑ नक्षत्रमिन्द्रो॑ देवता॑ विचृतौ॑ नक्षत्रं पितरो॑ देवता॑ऽपाठा॑ नक्षत्रमापो॑
देवता॑ऽपाठा॑ नक्षत्रं विश्वे॑ देवा॑ देवता॑ श्रोणा॑ नक्षत्रं विष्णुदेवता॑ श्रविष्टा॑ नक्षत्रं वसंवो॑ (२७)

देवता॑ शतभिषङ्क्षत्रमिन्द्रो॑ देवता॑ प्रोष्ठपदा॑ नक्षत्रमज एकपादेवता॑ प्रोष्ठपदा॑
नक्षत्रमहिर्बुधियो॑ देवता॑ रेवती॑ नक्षत्रं पूषा॑ देवता॑ऽशुयुजो॑ नक्षत्रमृश्विनौ॑ देवता॑ऽपु-
भरणी॑नक्षत्रं युमो॑ देवता॑ पूर्णा॑ पुश्चाद्यत्ते॑ देवा॑ अदधुः॥ (२८)

फल्पुनी॑ नक्षत्रं वसंवस्त्रयज्ञिःशब्दः ३॥

[१०]

मधुंश्व माधवश्व वासन्तिकावृतू॑ शुक्रश्व शुचिंश्व ग्रेष्मावृतू॑ नमंश्व नभुस्यंश्व
वार्षिकावृतू॑ इष्वश्वोर्जश्व शारदावृतू॑ सहश्व सहस्यंश्व हैमन्तिकावृतू॑ तपश्व तपस्यंश्व
शैशिरावृतू॑ अग्नेररन्तःक्षेपोऽसि॑ कल्पेतां द्यावापृथिवी॑ कल्पन्तामापु॑ ओषधीः॑ कल्पन्तामग्रयः॑
पृथुङ्गम् ज्यैष्ठ्यायु॑ सत्रता॑ - (२९)

यैऽग्रयः॑ समनसोऽन्तरा॑ द्यावापृथिवी॑ शैशिरावृतू॑ अभि॑ कल्पमाना॑ इन्द्रमिव देवा॑
अभि॑ संविशन्तु॑ संयच्च प्रचेताश्वाग्रेः॑ सोमस्य॑ सूर्यस्योग्रा॑ च॑ भीमा॑ च॑ पितृणां॑ युमस्येन्द्रस्य
ध्रुवा॑ च॑ पृथिवी॑ च॑ देवस्य॑ सवितुर्मुरुतां॑ वरुणस्य॑ धुर्ती॑ च॑ धरिंत्री॑ च॑ मित्रावरुणयोर्मित्रस्य॑
धातुः॑ प्राची॑ च॑ प्रतीची॑ च॑ वसना॑ रुद्राणा॑- (३०)

मादित्यानां॑ ते॑ ते॑ अधिष्ठपतयस्तेभ्यो॑ नमस्ते॑ नौ॑ मृडयन्तु॑ ते॑ यं॑ द्विष्मो॑ यश्वे॑ नौ॑ द्वेष्टि॑ तं॑
वो॑ जम्भे॑ दधामि॑ सुहस्रस्य॑ प्रमा॑ असि॑ सुहस्रस्य॑ प्रतिमा॑ असि॑ सुहस्रस्य॑ विमा॑ असि॑
सुहस्रस्योन्मा॑ असि॑ साहस्रोऽसि॑ सुहस्राय॑ त्वेमा॑ मै॑ अग्न॑ इष्टका॑ धेनवः॑ सुन्त्वेका॑ च॑ शतं॑
च॑ सुहस्रं॑ चायुतं॑ च॑ (३१)

नियुतं॑ च॑ प्रयुतं॑ चार्बुदं॑ च॑ न्यर्बुदं॑ च॑ समुद्रश्व मध्यं॑ चान्तश्व परार्धश्वेमा॑ मै॑ अग्न॑
इष्टका॑ धेनवः॑ सन्तु॑ पुष्टिः॑ सुहस्रमयुतमक्षीयमाणा॑ ऋतुस्थाः॑ स्थर्तवृधो॑ घृतश्वतो॑ मधुश्वतु॑
ऊर्जस्वतीः॑ स्वधाविनीस्ता॑ मै॑ अग्न॑ इष्टका॑ धेनवः॑ सन्तु॑ विराजो॑ नाम॑ कामदुधा॑
अमुत्रामुष्मिल्लोके॥ (३२)

सप्रता॑ रुद्राणामयुतं॑ च॑ पञ्चतत्वारिःशब्दः ४॥

[११]

सुमिद्विशामाशयां॑ नः॑ सुवर्विन्मध्योरतो॑ माधवः॑ पात्वस्मान्॑ अग्निर्देवो॑ दुष्टरीतुरदौभ्य

इदं क्षत्रं रक्षतु पात्वस्मान्। रथन्तरं सामैभिः पात्वस्मान्यायत्री छन्दसां विश्वरूपा। त्रिवृत्रो विष्टया स्तोमो अहा॑ समुद्रो वाते॑ इदमोजः पिपर्तु। उग्रा दिशामुभिभूतिर्वयोधाः शुचिः शुक्रे अहन्योजसीना॑॥ इन्द्राधिंपतिः पिपृतादतो नो महि॑ (३३)

क्षत्रं विश्वतो धारयेदम्। बृहस्पामं क्षत्रभृद्वृष्टिणियं त्रिष्टुभौजः शुभितमुग्रवीरम्। इन्द्रस्तोमेन पश्चदशेन मध्यमिदं वातेन सगरेण रक्षा। प्राचीं दिशा॑ सहयशा॑ यशस्वती विश्वे देवाः प्रावृषाहा॑ सुवर्वती। इदं क्षत्रं दुष्टरमस्त्वोजोऽनाधृष्ट॑ सहस्रियु॑ सहस्रत्। वैरुपे सामन्त्रिह तच्छकेम् जगत्यैनं विक्ष्वा वैशयामः। विश्वे देवाः सप्तदशेन् (३४)

वर्च इदं क्षत्रं सलिलवातमुग्रम्। धर्त्री दिशां क्षत्रमिदं दाधारोपस्थाशानां मित्रवदस्त्वोजः। मित्रांवरुणा शरदाहाँ चिकिलू अस्मै राष्ट्राय महि॑ शर्म यच्छतम्। वैराजे सामन्त्रधि॑ मे मनीषाऽनुष्टुभा॑ सम्भृतं वीर्य॑ सहः। इदं क्षत्रं मित्रवदार्ददानु॑ मित्रांवरुणा रक्षतमाधिंपत्यै। सुप्राणिशा॑ सुहसान्नी॑ सहस्रत्यृतुरहेमन्तो विष्टया॑ नः पिपर्तु। अवस्युवांता - (३५)

बृहतीर्नु शक्तरीरिम् यज्ञमवन्तु नो घृताचौः। सुवर्वती सुदृघां नः पयस्वती दिशां देव्यवतु नो घृताचौ। त्वं गोपा॑ पुरएतोत पश्चाद्वहस्पते॑ याम्याँ युद्धि॑ वाचम्। ऊर्ध्वा दिशा॑ रन्तिराशोषधीना॑ संवस्तरेण सविता नो अहाम्। रेवथ्सामातिच्छन्दा उ छन्दोऽजातशत्रुः स्योना नो अस्तु। स्तोमत्रयस्त्रिश्शे॑ भुवनस्य पत्रि॑ विवस्वद्वाते अभि॑ नो॑ (३६)

गृणाहि। घृतवतो सवितराधिंपत्यैः पयस्वती रन्तिराशा॑ नो अस्तु। ध्रुवा दिशां विष्णुपत्यघोरास्येशाना॑ सहसो॑ या मनोता॑॥ बृहस्पतिर्मातिरिश्वोत वायुः सन्धुवाना वाता॑ अभि॑ नो॑ गृणन्तु। विष्टमो दिवो धरुणः पृथिव्या अस्येशाना॑ जगतो॑ विष्णुपत्री। विश्वव्यचा॑ इषयन्ती॑ सुभूतिः शिवा नो॑ अस्त्वदितिरूपस्थै॑। वैश्वानरो ने॑ ऊत्या॑ पृष्ठो॑ दिव्यनु॑ नो॑ इद्यानु॑मतिरन्विदनुमते॑ त्वं कर्या॑ नश्चित्र आ भुवत्को अद्य युद्धे॥ (३७)

महि॑ सप्तदशेनावस्यवांता अभि॑ नोऽनु॑ नश्तुर्दश च॥५॥

[१२]

गृश्मरसि॑ राज्यस्युप पुरो हरिकेशोऽग्निर्मूर्त्यन्तग्निभ्यां बृहस्पतिर्भूयस्कदस्यग्निना॑ विश्वापाद्वजापतिर्मनसा॑ कृतिका॑ मधुश सुमिदिशां द्वादशा॥१२॥
गृश्मरसि॑ प्रति॑ धनुमसि॑ स्तनयित्वासनिरस्यादित्याना॑ सुपत्रिशत्॥३७॥
गृश्मरसि॑ को अद्य युद्धे॥

हरिः ॐ ॥

॥ कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां चतुर्थकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः समाप्तः ॥ ४-४ ॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

नमस्ते रुद्र मन्यवं उतो त इषवे नमः। नमस्ते अस्तु धन्वने बाहुभ्यांमुत ते नमः। या त इषुः शिवतमा शिवं बभूवं ते धनुः। शिवा शरुव्या या तव तया नो रुद्र मृडय। या ते रुद्र शिवा तनूरघोरापापकाशिनी। तया नस्तुनुवा शन्तमया गिरिशन्ताभि चाकशीहि। यामिषु गिरिशन्तु हस्ते (१)

बिभूर्षस्त्वेव। शिवां गिरित्र तां कुरु मा हिंसीः पुरुषं जगत्। शिवेन वचसा त्वा गिरिशाच्छां वदामसि। यथा नः सर्वमिङ्गंदयुक्षम् सुमना असत्। अध्यवोचदधिवृत्ता प्रथमो दैव्यो भिषक्। अहीँश्च सर्वाञ्मयन्थर्सर्वाश्च यातुधान्यः। असौ यस्ताम्रो अरुण उत बुधुः सुमङ्गलः। ये चेमाऽरुद्रा अभितो दिक्षु (२)

श्रिताः संहस्रशोऽवैषाऽहेड ईमहे। असौ योऽवसर्पति नीलंग्रीवो विलोहितः। उतैन् गोपा अदशन्त्रदशन्त्रदहार्यः। उतैन् विश्वा भूतानि स दृष्टो मृडयाति नः। नमो अस्तु नीलंग्रीवाय सहस्राक्षाय मीढुषे। अथो ये अस्य सत्वानोऽहं तेष्योऽकरं नमः। प्र मुश्च धन्वनस्त्वमुभयोरालिंयोर्जर्याम्। याश्च ते हस्ते इषवः (३)

परा ता भंगवो वपा। अवतत्य धनुस्त्वः सहस्राक्ष शतेषुधे। निशीर्य शत्यानां मुखां शिवो नः सुमना भव। विज्यं धनुः कपुर्दिनो विशल्यो बाणवाऽउता। अनेशन्त्रस्येषव आभुरस्य निषङ्गथिः। या ते हृतिर्मीढुष्टम् हस्ते बभूवं ते धनुः। तयास्मान् विश्वतस्त्वमयक्षमया परि बुजा। नमस्ते अस्त्वायुधायानातताय धृष्णवै। उभाभ्यांमुत ते नमो बाहुभ्यां तव धन्वने। परि ते धन्वनो हृतिरस्मान्वृणकु विश्वतः। अथो य इषुधिस्तवारे अस्मन्त्रि धैहि तम्॥ (४)

हस्ते दिक्षिवपंव उभाभ्यां द्वाविंशतिश्च॥४॥

[४]

नमो हिरण्यबाहवे सेनान्ये दिशां च पतये नमो नमो वृक्षेभ्यो हरिकेशेभ्यः पशूनां पतये नमो नमः सुस्पिञ्चाराय त्विर्षीमते पथीनां पतये नमो नमो बभूशाय विव्याधिनेऽन्नानां पतये नमो नमो हरिकेशायोपवीतिने पुष्टानां पतये नमो नमो भवस्य हेत्यै जगतां पतये नमो नमो रुद्रायातताविने क्षेत्राणां पतये नमो नमः सूतायाहन्त्याय वनानां पतये नमो

नमो (५)

रोहिताय स्थुपतये वृक्षाणां पतये नमो नमो मत्रिणे वाणिजाय कक्षाणां पतये नमो नमो भुवन्तये वारिवस्कुतायौषधीनां पतये नमो नमं उच्चैर्घोषायाक्रन्दयते पत्तीनां पतये नमो नमः कृथ्मवीताय धावते सत्क्षेपां पतये नमः॥ (६)

वनानां पतये नमो नम् एकात्रिःशब्दः॥२॥ [२]

नमः सहमानाय निव्याधिन आव्याधिनीनां पतये नमो नमः ककुभाय निषङ्गिणे स्तेनानां पतये नमो नमो निषङ्गिणे इषुधिमते तस्कराणां पतये नमो नमो वश्वते परिवश्वते स्तायूनां पतये नमो नमो निचेरवे परिचरायारण्यानां पतये नमो नमः सुकावियो जिधाऽसन्ध्यो मुष्णां पतये नमो नमोऽसिमन्द्यो नक्तं चरन्द्यः प्रकृन्तानां पतये नमो नमं उष्णीषिणे गिरिचराय कुलुआनां पतये नमो नम् (७)

इषुमन्द्यो धन्वाविभ्यश्च वो नमो नमं आतन्वानेभ्यः प्रतिदधानेभ्यश्च वो नमो नमं आयच्छन्द्यो विसृजन्द्यश्च वो नमो नमोऽस्यन्द्यो विध्यन्द्यश्च वो नमो नम आर्सानेभ्यः शयानेभ्यश्च वो नमो नमः स्वपन्द्यो जाग्रन्द्यश्च वो नमो नमस्तिष्ठन्द्यो धावन्द्यश्च वो नमो नमः सुभाभ्यः सुभापतिभ्यश्च वो नमो नमो अश्वेभ्योऽश्वपतिभ्यश्च वो नमः॥ (८)

कुलुआनां पतये नमो नमोऽश्वपतिभ्युमीषिणे च॥२॥ [३]

नमं आव्याधिनीभ्यो विविधन्तीभ्यश्च वो नमो नम उगणाभ्यस्त्रॄहृतीभ्यश्च वो नमो नमो गृद्धसेभ्यो गृथ्मपतिभ्यश्च वो नमो नमो ब्रातेभ्यो ब्रातपतिभ्यश्च वो नमो नमो गुणेभ्यो गणपतिभ्यश्च वो नमो नमो विरूपेभ्यो विश्वरूपेभ्यश्च वो नमो नमो महद्यः क्षुलकेभ्यश्च वो नमो नमो रुथिभ्योऽरथेभ्यश्च वो नमो नमो रथेभ्यो (९)

रथपतिभ्यश्च वो नमो नमः सेनाभ्यः सेनानिभ्यश्च वो नमो नमः क्षत्रभ्यः सङ्गहीतभ्यश्च वो नमो नमस्तक्षभ्यो रथकरेभ्यश्च वो नमो नमः कुलालेभ्यः कुमरिभ्यश्च वो नमो नमः पुञ्जिष्ठेभ्यो निषादेभ्यश्च वो नमो नमं इषुकन्द्यो धन्वकन्द्यश्च वो नमो नमो मृगयुभ्यः श्वनिभ्यश्च वो नमो नमः शभ्यः श्वपतिभ्यश्च वो नमः॥ (१०)

रथेभ्यः श्वपतिभ्यश्च द्वे च॥२॥ [४]

नमो भवाय च रुद्राय च नमः शर्वाय च पशुपतये च नमो नीलंग्रीवाय च शितिकण्ठाय च नमः कपुर्दिनै च व्युत्सकेशाय च नमः सहस्राक्षाय च शतधन्वने च नमो गिरिशाय च

शिपिविष्टाय च नमो मीदुष्टमाय चेषुमते च नमो हृस्वाय च वामनाय च नमो बृहते च वर्षीयसे च नमो वृद्धाय च सुवृद्धवने च (११)

नमो अग्नियाय च प्रथमाय च नमं आशवे चाजिराय च नमः शीघ्रियाय च शीभ्याय च नमं ऊर्म्याय चावस्तुन्याय च नमः सोतस्याय च द्वीप्याय च॥ (१२)

सु वृद्धने च पश्चिमशतिश्च॥ २॥ [५]

नमो ज्येष्ठाय च कनिष्ठाय च नमः पूर्वजाय चापरजाय च नमो मध्यमाय चापगुल्भाय च नमो जघन्याय च बुधियाय च नमः सोभ्याय च प्रतिसुर्याय च नमो याम्याय च क्षेम्याय च नमं उर्वर्याय च खल्याय च नमः श्लोक्याय चावसान्याय च नमो वन्याय च कक्ष्याय च नमः श्रवाय च प्रतिश्रवाय च (१३)

नमं आशुषेणाय चाशुरथाय च नमः शूराय चावभिन्दुते च नमो वर्मिणे च वरुथिने च नमो बिलिमने च कवचिने च नमः श्रुताय च श्रुतसेनाय च॥ (१४)

प्रतिश्रवाय च पश्चिमशतिश्च॥ २॥ [६]

नमो दुन्दुभ्याय चाहनन्याय च नमो धृष्णवे च प्रमृशाय च नमो दूताय च प्रहिताय च नमो निषङ्गिणे चेषुधिमते च नमस्तीक्षणेषवे चायुधिने च नमः स्वायुधाय च सुधन्वने च नमः स्त्रुत्याय च पथ्याय च नमः काट्याय च नीप्याय च नमः सूद्याय च सरस्याय च नमो नाद्याय च वैशन्ताय च (१५)

नमः कूप्याय चावृत्याय च नमो वर्ष्याय चावर्ष्याय च नमो मेघ्याय च विद्युत्याय च नमं ईश्वियाय चातप्याय च नमो वात्याय च रेष्मियाय च नमो वास्तव्याय च वास्तुपाय च॥ (१६)

वैशन्ताय च त्रिशब्दा॥ २॥ [७]

नमः सोमाय च रुद्राय च नमस्तामाय चारुणाय च नमः शङ्काय च पशुपतये च नमं उग्राय च भीमाय च नमो अग्रेवधाय च दूरेवधाय च नमो हृत्रे च हनीयसे च नमो वृक्षेभ्यो हरिकेशेभ्यो नमस्ताराय नमः शम्भवे च मयोभवे च नमः शङ्कराय च मयस्कराय च नमः शिवाय च शिवतराय च (१७)

नमस्तीर्थ्याय च कूल्याय च नमः पार्याय चावार्याय च नमः प्रतरणाय चोत्तरणाय च

नमं आतार्याय चालाद्याय च नमः शष्याय च फेन्याय च नमः सिक्त्याय च प्रवाह्याय च॥ (१८)

शिवतंराय च त्रिशब्दं॥२॥

[८]

नमं इरिण्याय च प्रपथ्याय च नमः किंशिलाय च क्षयणाय च नमः कपर्दिने च पुलस्तये च नमो गोष्ठ्याय च गृह्याय च नमस्तल्प्याय च गेह्याय च नमः काट्याय च गहरेष्टाय च नमो हृदय्याय च निवेष्याय च नमः पांसव्याय च रजस्याय च नमः शुष्क्याय च हरित्याय च नमो लोप्याय चोलप्याय च (१९)

नमं ऊर्व्याय च सूर्म्याय च नमः पॄण्याय च पर्णशुद्याय च नमोऽपगुरमाणाय चाभिघ्रते च नमं आक्षिखदते च प्रक्षिखदते च नमो वः किरिकेभ्यो देवानां हृदयेभ्यो नमो विक्षीणकेभ्यो नमो विचिन्वत्केभ्यो नमं आनिरहतेभ्यो नमं आमीवृत्केभ्यः॥ (२०)

उलूप्याय च त्रयंस्त्रिशब्दं॥२॥

[९]

द्रापे अन्यसस्पते दरिद्रनीललोहित। एषां पुरुषाणामेषां पंशुनां मा भेर्मारो मो एषां किं चनाममत्। या तै रुद्र शिवा तनूः शिवा विश्वाहंभेषजी। शिवा रुद्रस्य भेषजी तया नो मृड जीवसे। इमां रुद्राय तवसे कपर्दिने क्षयद्वीराय प्रभरामहे मृतिम्। यथा नः शमसंद्विपदे चतुष्पदे विश्वं पुष्टं ग्रामे अस्मि- (२१)

न्नातुरम्। मृडा नौ रुद्रोत नो मयस्कृधि क्षयद्वीराय नमसा विधेम ते। यच्छं च योश्च मनुरायुजे पिता तदश्याम् तवं रुद्र प्रणीतौ। मा नौ मुहान्तमुत मा नौ अर्भुकं मा न उक्षन्तमुत मा न उक्षितम्। मा नौ वधीः पितरं मोत मातरं प्रिया मा नस्तुनुवो (२२)

रुद्र रीरिषः। मा नस्तोके तनये मा न आयुषि मा नो गोषु मा नो अश्वेषु रीरिषः। वीरान्मा नौ रुद्र भामितो वंधीरहुविष्वन्तो नमसा विधेम ते। आरात्ते गोम्ब्र उत पूरुष्मे क्षयद्वीराय सुम्नमुस्मे ते अस्तु। रक्षा च नो अधि च देव ब्रूह्यधां च नः शर्म यच्छ द्विबरहाः। स्तुहि (२३)

श्रुतं गर्तुसदं युवानं मृगं न भीममुपहुलुमुग्रम। मृडा जरित्रे रुद्र स्तवानो अन्यं ते अस्मन्नि वंपन्तु सेनाः। परिं णो रुद्रस्य हेतिर्वृणकु परिं त्वेषस्य दुर्मतिरंधायोः। अवस्थिरा मधवन्द्यस्तनुष्व मीढुस्तोकाय तनयाय मृडय। मीढुष्टम् शिवतम् शिवो नः सुमना-

भव। पूर्मे वृक्ष आयुर्धं निधायु कृत्ति॑ वसान् आ चर् पिनाकं (२४)

बिभ्रदा गंहि। विकिरिद् विलोहितु॑ नमस्ते अस्तु भगवः। यास्ते॑ सुहस्रं॑ हेतयो॑
इन्यम् समन्वि॑ वंपन्तु॑ ताः। सुहस्राणि॑ सहस्रधा॑ बाहुवोस्तवं॑ हेतयः। तासामीशानो॑ भगवः
पराचीना॑ मुखा॑ कृषि॥ (२५)

अ॒स्मि॑ स्तुनुवः॑ स्तुहि॑ पिनाकुमेकात्रिश्चाच्च॥५॥

[१०]

सुहस्राणि॑ सहस्रशो॑ ये रुद्रा॑ अधि॑ भूम्याम्। तेषां॑ सहस्रयोजुनेऽव॑ धन्वानि॑ तन्मसि।
अस्मिन्महत्यर्णवै॑ इन्तरिक्षे॑ भवा॑ अधि॑। नीलंग्रीवाः॑ शितिकण्ठाः॑ शर्वा॑ अधः॑ क्षमाचराः।
नीलंग्रीवाः॑ शितिकण्ठाः॑ दिवै॑ रुद्रा॑ उपश्रिताः। ये वृक्षेषु॑ सुस्पिङ्गरा॑ नीलंग्रीवा॑ विलोहिताः।
ये भूतानामधिंपतयो॑ विशिखासः॑ कपर्दिनः। ये अन्नेषु॑ विविध्यन्ति॑ पात्रेषु॑ पिबते॑ जनान्।
ये पृथां॑ पंथिरक्षय॑ ऐलबृदा॑ युव्युधः। ये तीर्थानि॑ (२६)

प्रचरन्ति॑ सूकावन्तो॑ निषङ्गिणः। य एतावन्तश्च॑ भूयां॑ सश्च॑ दिशो॑ रुद्रा॑ वितस्थिरे।
तेषां॑ सहस्रयोजुनेऽव॑ धन्वानि॑ तन्मसि। नमो॑ रुद्रेभ्यो॑ ये पृथिव्यां॑ यै॑ इन्तरिक्षे॑ ये दिवि॑
येषामन्त्रं॑ वातो॑ वरुषमिषवृस्तेभ्यो॑ दश् प्राचीदर्शां॑ दक्षिणां॑ दशां॑ प्रतीचीदर्शोदीचीदशो॑ धर्वास्तेभ्यो॑
नमस्ते॑ नो॑ मृडयन्तु॑ ते यं द्विष्मो॑ यश्चं॑ नो॑ द्वेष्टि॑ तं वो॑ जर्म्भे॑ दधामि॥ (२७)

तीर्थानि॑ यश्च॑ पद्मः॥२॥

[११]

नमस्ते॑ रुद्र॑ नमो॑ हिरण्यवाहवे॑ नमः॑ सहमानायु॑ नमं॑ आव्याधिनांभ्यो॑ नमो॑ भुवायु॑ नमो॑ ज्येष्ठायु॑ नमो॑ दन्दुभ्यायु॑ नमः॑ सोमायु॑ नमं॑
इरुण्यायु॑ द्रापे॑ सुहस्राञ्छेकांदशा॥१॥

नमस्ते॑ रुद्र॑ नमो॑ भुवायु॑ द्रापे॑ सुसविश्चतिः॥२७॥

नमस्ते॑ रुद्र॑ ते॑ वो॑ जर्म्भे॑ दधामि॥

हरिः॑ ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां॑ चतुर्थकाण्डे॑ पञ्चमः॑ प्रश्नः॑ समाप्तः॥४-५॥

॥षष्ठः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे षष्ठः प्रश्नः॥

अश्मन्नूर्जं पर्वते शिश्रियाणां वाते पूर्जन्ये वरुणस्य शुष्मैः। अन्न ओषधीयो वनस्पतिभ्योऽधि सम्भृतां तां न इष्टमूर्जं धत्त मरुतः सङ्खराणाः। अश्मैस्ते क्षुदमुं ते शुगुच्छतुं यं द्विष्मः। सुमुद्रस्य त्वाऽवाक्याऽग्ने परिं व्यामसि। पावको अस्मभ्यं शिवो भंव। हिमस्य त्वा जुरायुणाऽग्ने परिं व्यामसि। पावको अस्मभ्यं शिवो भंव। उप (१)

ज्मनुपं वेतसेऽवतरं नदीष्वा। अग्ने पित्तम् पामसि। मण्डूकि ताभिरा गंहि सेमं नौ यज्ञम्। पावकवर्णं शिवं कृधि। पावक आ चितयन्त्या कृपा। क्षामन्त्रुरुच उपस्ते न भानुनां। तूर्वन्न यामन्त्रेतशस्य नू रण आ यो घृणे। न तंतृषाणो अजरः। अग्ने पावक रुचिषां मन्द्रयां देव जिह्वाणां आ देवान् (२)

वंक्षि यक्षिं च। स नः पावक दीदिवोऽग्ने देवां इहा वंह। उपं यज्ञं हृविश्वं नः। अपामिदं न्ययं न समुद्रस्य निवेशनम्। अन्यं तै अस्मत्तपन्तु हेतयः। पावको अस्मभ्यं शिवो भंव। नमस्ते हरसे शोचिषे नमस्ते अस्त्वुर्चिषे। अन्यं तै अस्मत्तपन्तु हेतयः। पावको अस्मभ्यं शिवो भंव। नृषदे वड- (३)

फ्सुषदे वङ्मनुसदे वङ्मरहिषदे वटध्मुविंदे वट। ये देवा देवानां यज्ञियां यज्ञियानां संवथ्मरीणमुपं भागमासते। अहुतादो हृविषो यज्ञे अस्मिन्नस्वयं जुहूच्छं मधुनो घृतस्य। ये देवा देवेष्वधिं देवत्वमायन् ये ब्रह्मणः पुरुषारो अस्य। येभ्यो नर्ते पवते धामु किं चन न ते दिवो न पृथिव्या अधिं स्तुषु। प्राणदा (४)

अंपानुदा व्यानुदाश्नक्षुर्दा वर्चोदा वरिवोदाः। अन्यं तै अस्मत्तपन्तु हेतयः। पावको अस्मभ्यं शिवो भंव। अग्निस्तिगमेन शोचिषा यस्तद्विश्वं न्यन्त्रिणम्। अग्निर्नौ वस्ते रायिम्। सैनानीकेन सुविदत्रौ अस्मे यष्टां देवां आयजिष्ठः स्वस्ति। अदंब्यो गोपा उत नः। परस्पा अग्ने द्युमदुत रेवदिंदीहि॥ (५)

उपं देवान वद्वाणदश्नक्षत्वात् २शत्॥५॥ [१]

य इमा विश्वा भुवनानि जुहूदषिरुहोतां निषसादां पिता नः। स आशिषा द्रविणमिच्छमानः परमच्छदो वर आ विवेश। विश्वकर्मा मनसा यद्विहाया धाता विधाता

परमोत सन्दृक्। तेषांमिष्टानि समिषा मंदन्ति यत्र सप्तरूषीन्पर एकमाहुः। यो नः पिता जन्मिता यो विधाता यो नः सुतो अभ्या सञ्जानां। (६)

यो देवानां नामधा एकं एव तस्मै सम्प्रशब्दं भुवना यन्त्यन्या। त आयजन्तु द्रविणः समस्मा ऋषयः पूर्वे जरितारो न भूना। असूर्तु सूर्तु रजसो विमाने ये भूतानि समकृण्वन्निमानि। न तं विदाथ य इदं जुजानान्यद्युष्माकुमन्तरं भवाति। नीहोरेण प्रावृत्ता जलप्यां चासुतृपं उक्थुशासंश्वरन्ति। पुरो दिवा पुर एुना (७)

पृथिव्या पुरो देवेभिरसुरैर्गुहा यत्। किं स्विद्धर्भं प्रथमं दंधु आपो यत्र देवाः सुमगच्छन्तु विश्वैः। तमिद्धर्भं प्रथमं दंधु आपो यत्र देवाः सुमगच्छन्तु विश्वैः। अजस्य नाभावध्येकमर्पितं यस्मिन्निदं विश्वं भुवनमधि श्रितम्। विश्वकर्मा ह्यजन्मिष्ट देव आदिद्वन्द्यवर्वो अभवद्वितीयः। तृतीयः पिता जन्मितौषधीना- (८)

मपां गर्भं व्यदधात्पुरुत्रा। चक्षुषः पिता मनसा हि धीरो घृतमेने अजननन्नत्रमाने। यदेदन्ता अदर्द्वहन्तु पूर्वे आदिद्वावापृथिवी अप्रथेताम्। विश्वतंशक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतोहस्त उत विश्वतस्पात्। सं बाहुभ्यां नर्मति सम्पत्तैर्द्यर्वापृथिवी जुनयन्देव एकः। किं स्विदासीदधिष्ठानमारम्भणं कतुमध्येष्वत्किमासीत्। यदो भूमि जुनयन्- (९)

विश्वकर्मा वि द्यामौर्णोन्महिना विश्वचक्षाः। किं स्विद्धनं क उ स वृक्ष आसीद्यतो द्यावापृथिवी निष्टत्क्षुः। मर्नोषिणो मनसा पृच्छतेदु तद्यद्यतिष्ठद्वव्नानि धारयन्न। या ते धामानि परमाणि यावमा या मध्यमा विश्वकर्मन्तुतेमा। शिक्षा सखिभ्यो हुविषि स्वधावः स्वयं यंजस्व तुनुवं जुषाणः। वाचस्पति विश्वकर्मणमूतये (१०)

मनोयुजं वाजे अद्या हुवेम। स नो नेदिष्टा हवनानि जोषते विश्वशम्भूरवसे साधुकर्मा। विश्वकर्मन् हुविषां वावृथानः स्वयं यंजस्व तुनुवं जुषाणः। मुह्यन्त्वन्ये अभितः सुपत्ना इहास्माकं मधवां सूरिरस्तु। विश्वकर्मन् हुविषा वर्धनेन त्रातारमिन्द्रमकृणोरवृथ्यम्। तस्मै विशः समनमन्त पूर्वरयमुग्रो विहृव्यो यथाऽसंत्। समुद्रायं वयुनाय सिन्धूनां पतंये नमः। नदीनां सर्वासां पित्रे जुहुता विश्वकर्मणे विश्वाहामत्यर्थं हुविः॥ (११)

उदैनमुत्तरां नयाग्ने घृतेनाहुता। रायस्पोषेण सः सृज प्रजयो च धनेन च। इन्द्रेम् प्रतरां कृषि सजातानां मसद्वशी। समेन वर्चसा सृज देवेभ्यो भागधा अंसत्। यस्य कुर्मो हविर्गृहे तमग्ने वर्धया त्वम्। तस्मै देवा अधि ब्रवन्नयं च ब्रह्मणस्पतिः। उदु त्वा विश्वे देवा (१२)

अग्ने भरन्तु चित्तिभिः। स नौ भव शिवतमः सुप्रतीको विभावसुः। पञ्च दिशो दैर्वीर्यज्ञमवन्तु देवीरपामतिं दुर्मतिं बाधमानाः। रायस्पोषे यज्ञपतिमाभजन्तीः। रायस्पोषे अधि यज्ञो अस्थाऽस्मिष्ठे अग्नावधि मामहानः। उक्थपत्र ईड्यो गृभीतस्तुपं धर्म परिगृह्यायजन्ता। ऊर्जा यद्यज्ञमशमन्त देवा दैव्याय धर्त्रे जोष्टे। देवश्रीः श्रीमणाः शतपथाः (१३)

परिगृह्य देवा यज्ञमायन्। सूर्यरश्मिरहरिकेशः पुरस्ताथ्सविता ज्योतिरुदयः १ अजस्रम्। तस्य पूषा प्रसवं याति देवः सम्पश्यन्विश्वा भुवनानि गोपाः। देवा देवेभ्यो अध्वर्यन्तो अस्तुर्वीतः शमित्रे शमिता यज्ञायै। तुरीयो यज्ञो यत्र हव्यमेति ततः पावका आशिषो नो जुषन्ताम्। विमानं पुष दिवो मध्ये आस्त आपप्रिवात्रोदसी अन्तरिक्षम्। स विश्वाचौरुभि (१४)

चष्टे घृताचौरन्तरा पूर्वमपरं च केतुम्। उक्षा समुद्रो अरुणः सुपुर्णः पूर्वस्य योनि पितुरा विवेश। मध्ये दिवो निहितः पृश्निरश्मा वि चक्रमे रजसः पात्यन्तौ। इन्द्रं विश्वा अवीवृथन्धस्मुद्रव्यचसु गिरः। रथीतम् २ रथीनां वाजानाः सत्पतिं पतिम्। सुप्रहूर्यज्ञो देवा ३ आ च वक्षद्यक्षदग्निर्देवो देवा ४ आ च वक्षत्। वाजस्य मा प्रसवेनोद्ग्रामेणोद्ग्रभीत्। अथां सपत्ना ५ इन्द्रो मे निग्रामेणाधरा ६ अकः। उद्ग्राम च निग्राम च ब्रह्म देवा अवीवृथन्। अथां सुपत्नानिन्द्राग्नी मैं विषूचीनान्व्यस्यताम्॥ (१५)

देवा: शतपथा अभि वाजस्य पद्मिः शतिश्व॥४॥

[३]

आशुः शिशानो वृषभो न युध्मो धनाधनः क्षोभंणश्चरपणीनाम्। सङ्कन्दनोऽनिमिष एकवीरः शत ६ सेना अजयस्ताकमिन्द्रः। सङ्कन्दनेनानिमिषेण जिष्णुना युत्कारेण दुश्यवनेन धृष्णुना। तदिन्द्रेण जयत तथसहध्य युधो नर इषुहस्तेन वृष्णा। स इषुहस्तैः स निषङ्गिभिर्वशी सः स्रष्टा स युध इन्द्रौ गणेन। सः सृष्टजिथ्सोमुपा बाहुशर्ध्यर्धधन्वा प्रतिहिताभिरस्ता। बृहस्पते परि दीया (१६)

रथेन रक्षोहामित्राऽ अपुबाधमानः। प्रभञ्जन्सेनाः प्रमृणो युधा जयत्रस्माकं मेध्यविता रथानाम्। गोत्रभिदं गोविदं वत्रबाहुं जयत्तमज्ज्ञं प्रमृणन्तुमोजसा। इम् संजाता अनु वीरयध्वमिन्द्रः सखायोऽनु सः रभध्वम्। बलविज्ञायः स्थविरः प्रवीरः सहस्वान् वाजी सहमान उग्रः। अभिवीरो अभिसत्त्वा सहोजा जैत्रमिन्द्र रथमा तिष्ठ गोवित। अभि गोत्राणि सहसा गाहमानोऽदायो (१७)

वीरः शतमन्युरिन्द्रः। दुश्यवनः पृतनाषाढयुध्योऽस्माकः सेना अवतु प्र युथ्मु। इन्द्र आसां नेता बृहस्पतिर्दक्षिणा यज्ञः पुर एतु सोमः। देवसेनानां भिभञ्जतीनां जयतीनां मरुतो यन्त्वग्रै। इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य राज्ञ आदित्यानां मरुताः शर्ध उग्रम्। महामनसां भुवनच्यवानां घोषो देवानां जयतामुदस्थात्। अस्माकुमिन्द्रः समृतेषु ध्वजेष्वस्माकं या इषवस्ता जयन्तु। (१८)

अस्माकं वीरा उत्तरे भवन्त्वस्मानु देवा अवता हवेषु। उद्धरप्य मधवन्नायुधान्युथसत्वनां मामकानां महाऽसि। उद्धृत्रहन्वजिनां वाजिनान्युद्रथानां जयतामेतु घोषः। उप प्रेत जयता नरः स्थिरा वः सन्तु बाहवः। इन्द्रो वः शर्म यच्छत्वनाधृष्या यथासंथा। अवसृष्ट परा पतु शरव्ये ब्रह्मसः शिता। गच्छामित्रान्प्र (१९)

विंश मैषां कं चनोच्छिषः। मर्माणि ते वर्मभिश्छादयामि सोमस्त्वा राजामृतेनाभि वस्ताम्। उरोर्वरीयो वरिवस्ते अस्तु जयत्तं त्वामनु मदन्तु देवाः। यत्र बाणाः सम्पत्तन्ति कुमारा विशिखा इव। इन्द्रो नुस्तत्र वृत्रहा विश्वाहा शर्म यच्छतु॥ (२०)

दीया दायो जयन्त्वमित्रान्प्र चत्वारिःश्चां॥ ५॥ [४]

प्राचीमनु प्रदिशं प्रेहि विद्वानग्रेष्ये पुरो अग्निभवेह। विश्वा आशा दीद्यानो वि भाद्यूर्ज नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे। क्रमधमप्तिना नाकमुख्यः हस्तेषु विप्रतः। दिवः पृष्ठः सुवर्गत्वा मिश्रा देवेभिराद्धम्। पृथिव्या अहमुदन्तरिक्षमारुहमन्तरिक्षादिवमारुहम्। दिवो नाकस्य पृष्ठाश्चुवज्योतिरगा- (२१)

महम्। सुवर्यन्तो नापेक्षन्त आ द्याः रोहन्ति रोदसी। यज्ञं ये विश्वतोधारः सुविद्वाऽसो वितेनिरे। अग्ने प्रेहि प्रथमो दैवयतां चक्षुदेवानां मुत मर्यानाम्। इयक्षमाणा भृगुभिः सुजोषाः सुवर्यन्तु यजमानाः स्वस्ति। नक्तोषासा समनसा विरुपे धापयेते

शिशुमेकं समीची। द्यावा क्षामा रुक्मो अन्तर्विभांति देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाः। अग्ने सहस्राक्ष (२२)

शतमूर्धञ्चुतं तैः प्राणाः सुहस्रमपानाः। त्वं साहस्रस्य राय ईशिषे तस्मै ते विधेम् वाजाय स्वाहा॥ सुपर्णोऽसि गुरुत्मान्पृथिव्या र्सीद पृष्ठे पृथिव्याः सीद भासाऽन्तरिक्षमा पृण् ज्योतिषा दिवुमुत्तमान् तेजसा दिश उद्दृत्ह। आजुह्नानः सुप्रतीकः पुरस्तादग्ने स्वां योनिमा सीद साध्या। अस्मिन्थस्य अध्युत्तरस्मिन्विष्वे देवा (२३)

यजंमानश्च सीदत। प्रेष्ठो अग्ने दीदिहि पुरो नोऽजंस्या सूर्या यविष्ट। त्वा शश्वन्तु उपं यन्ति वाजाः। विधेम् ते परमे जन्मन्नग्ने विधेम स्तोपैरवरे सधस्थैः। यस्माद्योनेरुदारिथा यज्ञे तं प्रत्वे हृषीेषि जुहुरे समिष्ठे। ता र्संवितुर्वरेण्यस्य चित्रामाहं वृणे सुमतिं विश्वजंन्याम्। यामस्य कण्वो अदुहृत्रपर्णनां सुहस्रधारां (२४)

पर्यसा मुहीं गाम्। सुस तै अग्ने सुमिधः सुस जिह्वाः सुसर्पयः सुस धाम प्रियाणि। सुस होत्राः सुसधा त्वा यजन्ति सुस योनीरा पृणस्वा घृतेन। ईद्वङ्गान्याद्वङ्गताद्वङ्ग प्रतिद्वङ्ग मितश्च सं मितश्च सभराः। शुक्रज्योतिश्च चित्रज्योतिश्च सुत्यज्योतिश्च ज्योतिष्माङ्गश्च सुत्यश्चर्तुपाश्चात्यहाः। (२५)

ऋतजिच्च सत्यजिच्च सेनजिच्च सुषेणश्चान्त्यमित्रश्च दूरे अमित्रश्च गणः। ऋतश्च सत्यश्च ध्रुवश्च धरुणश्च धर्ता च विधर्ता च विधारयः। ईद्वक्षास एतादक्षास ऊषुणः सद्वक्षासः प्रतिसद्वक्षास एतन्। मितासश्च सं मितासश्च न ऊतये सभरसो मरुतो यज्ञे अस्मिन्निन्द्रं दैवीर्विशो मरुतोऽनुवर्त्मानो यथेन्द्रं दैवीर्विशो मरुतोऽनुवर्त्मान एवमिमं यजंमानं दैवीश्च विशो मानुषीश्चानुवर्त्मानो भवन्तु॥ (२६)

अग्नां सुहस्राक्ष देवा: सुहस्रधारामत्यह्ना अनुवर्त्मानः पोडंश च॥६॥

[५]

जीमूतस्येव भवति प्रतीकं यद्वर्मी याति सुमदामुपस्थैः। अनाविद्या तुनुवां जय त्वं स त्वा वर्मणो महिमा पिंपर्तु। धन्वन्ना गा धन्वन्नाऽजिं जयेम् धन्वन्ना तीत्राः सुमदो जयेम। धनुः शत्रौरपकामं कृणोति धन्वन्ना सर्वाः प्रदिशो जयेम। वृक्ष्यन्तीवेदा गनीगन्ति कर्णं प्रियं सखायं परिषस्वजाना। योषेव शिङ्के वितुताधि धन्वज् (२७)

ज्या इयं समने पारयन्ती। ते आचरन्ती समनेव योषां मातेवं पुत्रं बिभृतामुपस्थैः।

अप् शत्रून् विद्यताऽ संविदाने आर्की इमे विष्फुरन्ती अमित्रान्। बहीनां पिता बहुरस्य पुत्रश्चिशा कृणोति समनावगत्य। इषुधिः सङ्काः पृतनाश्च सर्वाः पृष्ठे निनद्धो जयति प्रसूतः। रथे तिष्ठन्नयति वाजिनः पुरो यत्रयत्र कामयते सुषारथिः। अभीशूनां महिमान् (२८)

पनायत मनः पश्चादनु यच्छन्ति रशमयः। तीव्रान्योषान्कृष्टते वृषपाणयोऽश्वा रथेभिः सुह वाजयन्तः। अवक्रामन्तः प्रपदैरुमित्रान्क्षिणन्ति शत्रूरनपव्ययन्तः। रथवाहनं हविरस्य नाम यत्राऽयुधं निहितमस्य वर्म। तत्रा रथमुप शग्मः सदेम विश्वाहा वयः सुमनस्यमानाः। स्वादुषसदः पितरो वयोधाः कृच्छेश्चितुः शक्तीवन्तो गभीराः। चित्रसैना इषुबला अमृधाः सुतोवीरा उरवौ ब्रातसाहाः। ब्राह्मणासः (२९)

पितरः सोम्यासः शिवे नो द्यावापृथिवी अनेहसाः। पूषा नः पातु दुरितादतावृथो रक्षा माकिर्नो अघशस्त्रं स ईशत। सुपुर्ण वस्ते मृगो अस्या दन्तो गोभिः सन्नद्धा पतति प्रसूता। यत्रा नः सं च वि च द्रवन्ति तत्रास्मभ्युमिषवः शर्म यसन्। ऋजीते परि वृद्धि नोऽशमा भवतु नस्तनुः। सोमो अधि ब्रवीतु नोऽदितिः (३०)

शर्म यच्छतु। आ जंडन्ति सान्वेषां जघनाऽ उप जिम्बते। अश्वाजनि प्रचेतुसो-इश्वान्समध्यु चोदय। अहिंसिभोगैः पर्यति बाहुं ज्याया हेति परिबाधेमानः। हुस्तुम्भो विश्वा वयुनानि विद्वान्पुमान्पुमाऽसं परि पातु विश्वतः। वनस्पतै वीड़ज्ञो हि भूया अस्मसंखा प्रतरणः सुवीरः। गोभिः सन्नद्धो असि वीडयस्वास्थाता तै जयतु जेत्वानि। दिवः पृथिव्याः पर्यो- (३१)

जु उद्भृतं वनस्पतिभ्यः पर्याभृताऽ सहः। अपामोज्मानं परि गोभिरावृतुमिन्द्रस्य वज्रं हविषा रथं यजा। इन्द्रस्य वज्रो मरुतामर्नीकं मित्रस्य गर्भो वरुणस्य नाभिः। सेमां नो हव्यदातिं जुषाणो देवं रथं प्रति हव्या गृभाय। उपं शासय पृथिवीमुत द्यां पुरुत्रा तै मनुतां विष्ठितं जगत्। स दुन्दुमे सुजूरिन्द्रेण द्वैर्दूराद् (३२)

दर्वीयो अपं सेध शत्रून्। आ क्रन्दय बलमोजो न आ धा नि ईनिहि दुरिता बाधेमानः। अपं प्रोथ दुन्दुमे दुच्छुनाऽ इत इन्द्रस्य मुष्टिरसि वीडयस्व। आऽमूरज प्रत्यावर्तयेमाः केतुमहून्दुभिर्वावदीति। समश्वपर्णश्चरन्ति नो नरोऽस्माकमिन्द्र रथिनो जयन्तु॥ (३३)

यदकंन्दः प्रथमं जायमान उद्यन्धस्मुद्रादुत वा पुरीषात्। श्येनस्य पक्षा हरिणस्य बाहू
उपस्तुत्यं महि जातं तैर्अर्वन्न। युमेन दत्तं त्रित एनमायुनिगन्द्रं एणं प्रथमो अध्यतिष्ठत्।
गन्धर्वो अस्य रशनामग्भ्याथ्मूरादश्वं वसवो निरंतष्ट। असि युमो अस्यादित्यो अर्वन्नसि
त्रितो गुह्येन ब्रतेन। असि सोमेन सुमया विपृक्त - (३४)

आहुस्ते त्रीणि दिवि बन्धनानि त्रीण्युपसु
त्रीण्यन्तः समुद्रे। उतेवं मे वरुणश्छन्धस्यर्वन् यत्रा त आहुः परमं जुनित्रम्। इमा तै
वाजिन्नवमार्जनानीमा शुफानाऽ सनितुर्निधानाऽ। अत्रा ते भुद्रा रशना अपश्यमृतस्य या
अभिरक्षन्ति गोपाः। आत्मानं ते मनसाऽरादजानामुवो दिवा (३५)

पतयन्तं पतञ्जम्। शिरो अपश्यं पथिभिः सुगेभिररेणुभिर्जेहमानं पतुत्रि। अत्रा ते
रूपमुत्तममपश्यं जिर्णीषमाणमिष आ पदे गोः। युदा ते मर्तु अनु भोगमानुडादिद्वसिष्ठ
ओषधीरजीगः। अनु त्वा रथो अनु मर्यो अर्वन्ननु गावोऽनु भगः कुनीनाम्। अनु ब्रातांसुस्तवं
सुख्यमीयुरनु देवा ममिरे वीर्यं (३६)

ते। हिरण्यशृङ्गोऽयौ अस्य पादा मनोजवा अवर इन्द्रं आसीत्। देवा इदस्य
हविरद्यमायन् यो अर्वन्तं प्रथमो अध्यतिष्ठत्। ईर्मान्तासुः सिलिंकमध्यमासुः सः शूरणासो
दिव्यासो अत्याः। हुःसा इव श्रेणिशो यंतन्ते यदाक्षिषुर्दिव्यमज्ममश्वाः। तव शरीरं
पतयिष्यवर्वन्तवं चित्तं वातं इव ध्रजीमान्। तव शृङ्गाणि विष्ठिता पुरुत्रारण्येषु जर्मुराणा
चरन्ति। उप (३७)

प्रागुच्छसनं वाज्यर्वा देवद्रीचा मनसा दीध्यानः। अजः पुरो नीयते नाभिरस्यानु
पश्चात्कवयो यन्ति रेभाः। उप प्रागात्परमं यथसुधस्थमर्वाऽ अच्छां पितरं मातरं च। अद्या
देवां जुष्टतमो हि गम्या अथा शास्ते दाशुषे वार्याणि॥ (३८)

विपृक्तो दिवा वीर्यमूपैकान्नचत्वारि शब्दाः॥५॥

[७]

मा नौ मित्रो वरुणो अर्यमाऽर्युरिन्द्रं ऋभुक्षा मुरुतः परि ख्यन्। यद्वाजिनौ
देवजातस्य सत्तेः प्रवक्ष्यामो विदथे वीर्याणि। यन्निर्णिजा रेकणसा प्रावृतस्य रातिं गृभीतां
मुखुतो नयन्ति। सुप्रोड़जो मेष्यद्विश्वरूप इन्द्रापूष्णोः प्रियमप्येति पाथः। एष च्छांगः पुरो

अश्वेन वाजिना॑ पूष्णो भागो नीयते विश्वदैव्यः। अभिप्रियं यत्पुरोडाशमर्वता त्वष्टे- (३९)

दैन॑ सौश्रवसाय जिन्वति। यद्धविष्यमृतुशो दैवयानं त्रिमानुषः पर्यश्च नयन्ति। अत्रा॒ पूष्णः प्रथमो भाग एति यज्ञं देवेभ्यः प्रतिवेदयन्नजः। होता॑ऽध्यर्युरावया अग्निमित्यो ग्रावग्राभ॒ उत शङ्खस्ता॒ सुविप्रः। तेन यज्ञेन स्वरं कृतेन स्विष्ठेन वक्षणा॒ आ पृणध्वम्। यूपत्रस्का॒ उत ये यूपवाहाश्चूषालु॒ ये अंश्वयूपाय॒ तक्षाति। ये चार्वते पचन॑ सुम्भरन्त्युतो (४०)

तेषामुभिगूर्तिर्न इन्वतु। उप प्रागाऽसुमन्मेऽधायि॒ मन्म देवानामाशा॒ उप वीतपृष्ठः। अन्वेन विप्रा॒ ऋषयो मदन्ति देवानां पुष्टे चक्रमा॒ सुबन्धुम्। यद्वाजिनो॒ दामं सुन्दानमर्वतो॒ या शीर्षपृण्यो॒ रशना॒ रञ्जुरस्य। यद्वां घाऽस्य॒ प्रभृतमास्यै॒ तृण॑ सर्वा॒ ता ते॒ अपि॒ देवेष्वस्तु। यदश्वस्य॒ क्रविषो (४१)

मक्षिकाशु॒ यद्वा॒ स्वरौ॒ स्वधितौ॒ रिसमस्ति॑। यद्वस्तयोः॒ शमितुर्यन्नखेषु॒ सर्वा॒ ता ते॒ अपि॒ देवेष्वस्तु। यदूपध्यमुदरस्यापवाति॒ य आमस्य॑ क्रविषो॒ गृन्थो॒ अस्ति॑। सुकृता॒ तच्छमितारः॑ कृणवन्तूत॒ मेध॑ शृतपाकं॒ पचन्तु। यत्ते॒ गात्रांदग्निना॑ पुच्यमानादभि॒ शूलं॒ निहतस्यावधावति॑। मा॒ तद्भूम्यामा॒ श्रिष्ठन्मा॒ तृणैषु॒ देवेभ्युस्तदुशङ्गो॒ रातमस्तु॥ (४२)

इदुतो॒ क्रविषः॒ त्रिपथ्मस॒ च॥४॥ [४]

ये वाजिन॑ परिपश्यन्ति॒ पक्षं य ईमाहुः॒ सुरभिर्निरहरेति॑। ये चार्वतो॒ माऽसभिक्षामुपासंते॒ उतो॒ तेषामुभिगूर्तिर्न इन्वतु। यन्नीक्षणं॒ मां॒ स्पचन्या॒ उखाया॒ या पात्राणि॒ यूष्ण आसेचनानि। ऊष्मण्यापिधाना॑ चरूणमुङ्काः॒ सूना॒ परि॒ भूषन्त्यश्वम्। निक्रमणं॒ निषदं॒ विवर्तनं॒ यच्च॒ पद्मैश्शमर्वतः। यच्च॒ पृपौ॒ यच्च॒ घासि॑ (४३)

जघासु॒ सर्वा॒ ता ते॒ अपि॒ देवेष्वस्तु। मा॒ त्वाऽग्निर्धनिद्वूमग्निर्मोखा॒ भ्राजन्त्यभि॒ विक्तु॒ जग्निः। इृष्टं॒ वीतमुभिगूर्तु॒ वर्षद्वृतं॒ तं॒ देवासु॒ प्रति॒ गृभृन्त्यश्वम्। यदश्वाय॑ वासं॒ उपस्तृणन्त्यधीवासं॒ या हिरण्यान्यस्मै। सुन्दानमर्वन्तु॒ पद्मैश्शं॒ प्रिया॒ देवेष्वा॒ यामयन्ति। यत्ते॒ सादे॒ महसा॒ शूक्रतस्य॒ पार्षिया॒ वा॒ कशाया॒ (४४)

वा॒ तुतोदा॒ सुचेव॒ ता॒ हृविषो॒ अध्वरेषु॒ सर्वा॒ ता ते॒ ब्रह्मणा॒ सूदयामि। चतुर्स्त्रिं॒ शद्वाजिनो॑ देवबन्ध्यो॒ वर्वङ्गीरश्वस्य॒ स्वधिति॑ः॒ समेति। अच्छिद्रा॒ गात्रा॒ वयुना॑ कृणोत्॒ परुष्परुरनुघुष्या॒ वि॒

शस्ता। एकस्त्वद्वृश्वरश्वस्या विश्वस्ता द्वा यन्तारा भवतस्तथुर्तुः। या ते गात्राणामृतुथा कृणोमि
ताता पिण्डानां प्र जुहोम्युग्नौ। मा त्वा तपत् (४५)

प्रिय आत्माऽपियन्तं मा स्वधितिस्तनुव आ तिष्ठिपत्ते। मा तै गृधुरविश्वस्ताऽतिहाय
छिद्रा गात्राण्यसिना मिथू कः। न वा उ वेतन्मियसे न रिष्यसि देवाৎ इदैषि पूथिभिः
सुगेभिः। हरीं ते युज्ञा पृष्ठंती अभूतामुपास्थाद्वाजी धुरि रासंभस्य। सुगव्यं नो वाजी
स्वश्चियं पुःसः पुत्राৎ उत विश्वापुषः रुयिम्। अनागास्त्वं नो अदितिः कृणोतु क्षत्रं नो
अश्वो वनताৎ हुविष्मान्॥ (४६)

धूसि कर्णया तपद्रविण नवं च॥४॥

[९]

अश्मन् य इमोदैनमृशुः प्राचीं जीमूतस्य यदकेन्द्रो मा नो मित्रो ये वाजिन् नवं॥१॥

अश्मन्मनोयुज् प्राचीमनु शर्म यच्छतु तेषामुभिर्गृतेः पद्मत्वारिःशत्॥४६॥

अश्मन् हुविष्मान्॥

हरिः ॐ ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां चतुर्थकाण्डे षष्ठः प्रश्नः समाप्तः॥ ४-६॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे सप्तमः प्रश्नः॥

अग्नाविष्णू सुजोषसेमा वर्धन्तु वां गिरः। द्युमैर्वर्जेभिरागतम्। वाजश्च मे प्रसवश्च मे प्रयत्निश्च मे प्रसितिश्च मे धीतिश्च मे क्रतुश्च मे स्वरश्च मे क्षोकश्च मे श्रावश्च मे श्रुतिश्च मे ज्योतिश्च मे सुवश्च मे प्राणश्च मे ऽपान- (१)

श्च मे व्यानश्च मे ऽसुश्च मे वित्तं च म आर्थोतं च मे वाक्ष मे मनश्च मे चक्षुश्च मे श्रोत्रं च मे दक्षश्च मे बलं च म ओजश्च मे सहश्च म आयुश्च मे जुरा च म आत्मा च मे तनूश्च मे शर्म च मे वर्म च मे ऽङ्गानि च मे ऽस्थानि च मे परूपैषि च मे शरीराणि च मे॥ (२)

अपानस्तनुश्च मे ऽष्टादश च॥२॥ [१]

ज्यैष्ठ्यं च म आधिपत्यं च मे मनुश्च मे भास्त्रश्च मे ऽमस्त्रश्च मे जेमा च मे महिमा च मे वरिमा च मे प्रथिमा च मे वृष्मा च मे द्राघुया च मे वृद्धं च मे वृद्धिश्च मे सृत्यं च मे श्रुद्धा च मे जगत्च (३)

मे धनं च मे वशश्च मे त्विषिंश्च मे क्रीडा च मे मोदश्च मे जातं च मे जनिष्यमाणं च मे सूकृतं च मे सुकृतं च मे वित्तं च मे वेद्यं च मे भूतं च मे भविष्यच्च मे सुगं च मे सुपथं च म क्रुद्धं च मु क्रद्धिश्च मे कूसं च मे कूसिंश्च मे मृतिश्च मे सुमृतिश्च मे॥ (४)

जगत्चार्द्धिश्चतुर्दश च॥२॥ [२]

शं च मे मयश्च मे प्रियं च मे ऽनुकामश्च मे कामश्च मे सौमनसश्च मे भद्रं च मे श्रेयश्च मे वस्यश्च मे यशश्च मे भगश्च मे द्रविंणं च मे युन्ता च मे धुर्ता च मे क्षेमश्च मे धृतिश्च मे विश्वं च (५)

मे महश्च मे संविच्च मे ज्ञात्रं च मे सूश्च मे प्रसूश्च मे सीरं च मे लुयश्च म क्रुतं च मे ऽमृतं च मे ऽयक्षम् च मे ऽनामयच्च मे जीवातुश्च मे दीर्घायुत्वं च मे ऽनमित्रं च मे ऽभयं च मे सुगं च मे शयनं च मे सूषा च मे सुदिनं च मे॥ (६)

विश्वं च शयनमृष्टौ च॥२॥ [३]

ऊर्क्ष मे सूनृतां च मे पयंश्च मे रसंश्च मे घृतं च मे मधुं च मे सग्धिंश्च मे सर्पीतिश्च
मे कृषिश्च मे वृष्टिश्च मे जैत्रं च म् औद्धिद्यं च मे रयिश्च मे रायेश्च मे पुष्टं च मे पुष्टिश्च
मे विभुं चं (७)

मे प्रभुं चं मे बुहुं चं मे भूयेश्च मे पूर्णं चं मे पूर्णतरं च मेऽक्षितिश्च मे कूयवाश्च
मेऽन्नं च मेऽक्षुच्च मे व्रीहयेश्च मे यवांश्च मे मापांश्च मे तिलांश्च मे मुद्राश्च मे खल्वांश्च मे
गोपूमांश्च मे मुसुरांश्च मे प्रियङ्गवश्च मेऽणवश्च मे शयामाकांश्च मे नीवारांश्च मे॥ (८)

विभुं चं मुसुरुश्चतुर्दशं च॥२॥ [४]

अश्मां च मे मृतिंका च मे गिरयेश्च मे पर्वताश्च मे सिकंताश्च मे वनस्पतयेश्च मे
हिरण्यं च मेऽयेश्च मे सीसं च मे त्रपुंश्च मे शयामं चं मे लोहं चं मेऽग्निश्च म् आपेश्च मे
वीरुद्धेश्च म् ओषधयेश्च मे कृष्टपृच्यं चं (९)

मेऽकृष्टपृच्यं चं मे ग्राम्याश्च मे पशवं आरुण्याश्च यज्ञेन कल्पन्तां वित्तं चं मे वित्तिश्च
मे भूतं चं मे भूतिश्च मे वसुं च मे वस्तिश्च मे कर्मं च मे शक्तिश्च मेऽर्थश्च म् एमंश्च म्
इतिश्च मे गतिश्च मे॥ (१०)

कृष्टपृच्यश्चाद्याचत्वारि४शत्च॥२॥ [५]

अग्निश्च म् इन्द्रेश्च मे सोमंश्च म् इन्द्रेश्च मे सविता चं म् इन्द्रेश्च मे सरस्वती च म्
इन्द्रेश्च मे पूषा चं म् इन्द्रेश्च मे बृहस्पतिश्च म् इन्द्रेश्च मे मित्रश्च म् इन्द्रेश्च मे वरुणश्च
म् इन्द्रेश्च मे त्वष्टा चं (११)

म् इन्द्रेश्च मे धाता चं म् इन्द्रेश्च मे विष्णुश्च म् इन्द्रेश्च मेऽश्विनौ च म् इन्द्रेश्च मे
मरुतेश्च म् इन्द्रेश्च मे विश्वे च मे देवा इन्द्रेश्च मे पृथिवी चं म् इन्द्रेश्च मेऽन्तरिक्षं च म्
इन्द्रेश्च मे द्यौश्च म् इन्द्रेश्च मे दिशेश्च म् इन्द्रेश्च मे मूर्धा चं म् इन्द्रेश्च मे प्रजापतिश्च म्
इन्द्रेश्च मे॥ (१२)

त्वष्टा च द्यौश्च म् एकविशतिश्च॥२॥ [६]

अ॒शुश्च मे रश्मिश्च मेऽदा॑भ्यश्च मेऽधिपतिश्च म उपा॒शुश्च मेऽन्तर्यामश्च म
ऐन्द्रवायवश्च मे मैत्रावरुणश्च म आश्विनश्च मे प्रतिप्रस्थानश्च मे शुक्रश्च मे मन्थी चं म
आग्रयुणश्च मे वैश्वदेवश्च मे ध्रुवश्च मे वैश्वानरश्च म ऋतुग्रहाश्च (१३)

मेऽतिग्राह्यश्च म ऐन्द्राग्रश्च मे वैश्वदेवश्च मे मरुत्वीयाश्च मे माहेन्द्रश्च म आदित्यश्च मे सावित्रश्च मे सारस्वतश्च मे पौष्णश्च मे पालीवृतश्च मे हारियोजनश्च मे॥ (१४)

ऋतुप्रहाश्च चतुर्मि॑शच्च॥२॥

[७]

इधमश्च मे बुरुहिश्च मे वेदिंश्च मे धिष्ठियाश्च मे सुवंश्च मे चमसाश्च मे ग्रावाणश्च मे स्वरंवश्च म उपरवाश्च मेऽधिष्पवंणे च मे द्वोणकलशश्च मे वायव्यानि च मे पूतभृत्यं म आधवनीयश्च म आग्नीप्राप्तं च मे हविर्धानं च मे गृहाश्च मे सदंश्च मे पुरोडाशाश्च मे पचताश्च मेऽवभृथश्च मे स्वगाकारश्च मे॥ (१५)

गृहाश्च पोडंश च॥१॥

[८]

अग्निश्च मे घर्मश्च मेऽर्कश्च मे सूर्यश्च मे प्राणश्च मेऽश्वमेधश्च मे पृथिवी च मेऽदितिश्च मे दितिश्च मे द्योश्च मे शक्तरीरङ्गुलयो दिशंश्च मे यज्ञेन कल्पन्तामृकं मे सामं च मे स्तोमश्च मे यजुश्च मे दीक्षा च मे तपश्च म क्रृतुश्च मे ब्रृतं च मेऽहोरात्रयोर्वृष्ट्या बृहद्रथन्तरे च मे यज्ञेन कल्पेताम्॥ (१६)

दीक्षाऽश्वादश्च च॥१॥

[९]

गर्भश्च मे वृथाश्च मे त्र्यविंश्च मे त्र्यवी च मे दित्यवाद्व मे दित्यौही च मे पञ्चाविश्च मे पञ्चावी च मे त्रिवृथश्च मे त्रिवृथा च मे तुर्यवाद्व मे तुर्यौही च मे पष्ठवाच्च मे पष्ठौही च म उक्षा च मे वृशा च म ऋषभश्च (१७)

मे वेहच्चमेऽनुद्वां च मे धेनुश्च म आयुर्यज्ञेन कल्पतां प्राणो यज्ञेन कल्पतामपानो यज्ञेन कल्पताव्यानो यज्ञेन कल्पतां चक्षुर्यज्ञेन कल्पतां श्रोत्रं यज्ञेन कल्पतां मनो यज्ञेन कल्पतां वाग्यज्ञेन कल्पतामात्मा यज्ञेन कल्पतां यज्ञो यज्ञेन कल्पताम्॥ (१८)

ऋषभश्च चत्वारि॑शच्च॥२॥

[१०]

एको च मे तिसश्च मे पञ्च च मे सप्त च मे नवं च म एकादश च मे त्रयोदश च मे पञ्चदश च मे सप्तदश च मे सप्तदश च मे नवदश च म एकविंशतिश्च मे त्रयोविंशतिश्च मे पञ्चविंशतिश्च मे सुप्तविंशतिश्च मे नवविंशतिश्च म एकत्रिंशच्च मे त्रयस्त्रिंशच्च (१९)

मे चतुर्सश्च मेऽष्टौ च मे द्वादश च मे पोडंश च मे विंशतिश्च मे चतुर्विंशतिश्च मेऽष्टाविंशतिश्च मे द्वात्रिंशच्च मे षट्ट्रिंशच्च मे चत्वारि॑शच्च मे चतुर्शत्वारि॑शच्च मेऽष्टावत्वारि॑शच्च मे बाजश्च प्रसवश्चापि जश्च क्रतुश्च सुवंश्च मूर्धा च व्यशिंयश्चाऽ-

न्त्यायुनश्चान्त्यश्च भौवनश्च भुवनश्चार्थिपतिश्च॥ (२०)

त्रयेष्विंशत्यु व्यश्चिंत्यु एकांदश च॥२॥

[११]

वाजो नः सप्त प्रदिशश्चतंसो वा परावतः। वाजो नो विश्वैर्देवैर्धनं साताविहावतु। विश्वे अद्य मुरुतो विश्वं ऊर्ती विश्वे भवन्त्वग्रयः समिद्धाः। विश्वं नो देवा अवुसा गमन्तु विश्वमस्तु द्रविणं वाजो अस्मे। वाजस्य प्रसुवं देवा रथैर्याता हिरण्ययैः। अग्निरन्द्रो बृहस्पतिमरुतः सोमपीतये। वाजेवाजेऽवत वाजिनो नो धनेषु (२१)

विप्रा अमृता ऋतज्ञाः। अस्य मध्वः पिबत मादयध्वं तृप्ता यात पथिभिर्देवयानैः। वाजः पुरस्तादुत मध्युतो नो वाजो देवा ऋतुभिः कल्पयाति। वाजस्य हि प्रसुवो नन्मीति विश्वा आशा वाजपतिर्भवेयम्। पयः पृथिव्यां पयु ओषधीषु पयो दिव्यन्तरिक्षे पयो धाम्। पयस्वतीः प्रदिशः सन्तु मह्यम्। सम्मा सृजामि पयसा घृतेन सम्मा सृजाम्युप - (२२)

ओषधीभिः। सौऽहं वाजः सनेयमग्ने। नक्तोषासा समनसा विरूपे धूपयेते शिशुमेकः समीची। द्यावा क्षामा रुक्मो अन्तर्वि भांति देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाः। समुद्रोऽसि नभस्वानाद्रदानुः शम्भूर्मयोभूरभि मा वाहि स्वाहा मारुतोऽसि मरुतां गुणः शम्भूर्मयोभूरभि मा वाहि स्वाहाऽवस्युरसि दुवस्वाच्छुम्भूर्मयोभूरभि मा वाहि स्वाहा॥ (२३)

धनेष्वप्तो दुवस्वाच्छुम्भूर्मयोभूरभि मा द्वे च॥३॥

[१२]

अग्निं युनज्मि शवसा घृतेन दिव्यः सुपुर्णं वयसा बृहन्तम्। तेन वयं पतेम ब्रग्रस्य विष्टप्तः सुवो रुहाणा अधि नाकं उत्तमे। इमौ तै पुक्षावजरौ पतत्रिणो याभ्याः रक्षाः स्यपुहः स्यग्ने। ताभ्यां पतेम सुकृतामुलोकं यत्ररप्यः प्रथमजा ये पुराणाः। चिदसि समुद्रयोनिरन्दुरक्षः श्येन कृतावां। हिरण्यपक्षः शकुनो भुरण्युर्महान्त्सुधस्थं ध्रुव - (२४)

आ निषत्तः। नमस्ते अस्तु मा मा हिं सीर्विश्वस्य मूर्धन्नर्थि तिष्ठसि श्रितः। समुद्रे ते हृदयमन्तरायुद्धावापृथिवी भुवनेष्वर्पितो। उद्ग्रो दत्तोदधिं भिन्त दिवः पर्जन्यादन्तरिक्षात्पृथिव्यास्ततो नो वृष्णाऽवत। दिवो मूर्धाऽसि पृथिव्या नाभिरूर्गपामोषधीनाम्। विश्वायुः शम्सुप्रथा नमस्युथे। येनर्षयस्तपेसा सत्र- (२५)

मासुतेन्याना अग्निः सुवरभरन्तः। तस्मिन्नहं नि दधे नाके अग्निमेतं यमाहुर्मनवः स्तीर्णब्रह्मिषम्। तं पर्णमिरनु गच्छेम देवाः पुत्रेर्मातृभिरुत वा हिरण्यैः। नाकं गृह्णानाः

सुकृतस्य लोके तृतीये पृष्ठे अधिं रोचने दिवः। आ वाचो मध्यमरुद्धरण्युरयमग्निः सत्पत्तिश्चेकितानः। पृष्ठे पृथिव्या निहितो दविंद्युतदधस्युदं कृणुते (२६)

ये पृतन्यवः। अयमग्निर्वारतमो वयोधाः सहस्रियो दीप्यतामप्रयुच्छन्न। विभ्राजमानः सरिरस्य मध्य उप प्र यात दिव्यानि धाम। सम्प्र च्यवध्यमनु सम्प्र याताग्ने पथो देवयानान्कृणुध्वम्। अस्मिन्स्थधस्ये अध्युत्तरस्मिन्विश्वे देवा यजमानश्च सीदत। येनां सुहस्तं वहसि येनाग्ने सर्ववेदसम्। तेनेम यज्ञं नो वह देवयानो य - (२७)

उत्तमः। उद्धृध्यस्वाग्ने प्रति जागृह्येनमिष्टापूर्ते सःसृजेथामयं च। पुनः कृष्णस्त्वा पितरं युवानमन्वाताऽसीत्वयि तन्तुमेतम्। अयं ते योनिरकृत्वियो यतो जातो अरोचथाः। तं जानन्नग्न आ रोहाथां नो वर्धया रुयिम्॥ (२८)

ध्रुवः सुन्त कृणुते यः सुसत्रिरशब्दः॥५॥

[१३]

ममाग्ने वर्चो विहवेष्वस्तु वयं त्वेन्धानास्तुनुवं पुषेम। मह्यं नमन्तां प्रदिशश्वतस्त्वयाऽध्यक्षेण पृतंना जयेम। मम देवा विंहवे संनु सर्व इन्द्रावन्तो मरुतो विष्णुरग्निः। ममान्तरिक्षमुरु गोपमस्तु मह्यं वातः पवतां कामे अस्मिन्न। मयि देवा द्रविणमा यजन्तां मय्याशीरस्तु मयि देवहौतिः। दैव्या होतांरा वनिषन्तु (२९)

पूर्वोऽरिष्टः स्याम तुनुवा सुवीराः। मह्यं यजन्तु मम यानि हुव्याकृतिः सत्या मनसो मे अस्तु। एनो मा नि गा कतमच्चनाहं विश्वे देवासो अधिं वोचता मे। देवौः षड्वर्वारुरुणः कृणोत विश्वे देवास इह वीरयध्वम्। मा हास्महि प्रजया मा तुनूभिर्मारंधाम द्विष्टते सोम राजन्। अग्निर्मन्युं प्रतिनुदन्प्युरस्ता- (३०)

ददेव्यो गोपा: परि पाहि नस्त्वम्। प्रत्यशो यन्तु निगुतः पुनस्तेऽमैषां चित्तं प्रबुधा विनेशत्। धाता धातुणां भुवनस्य यस्पतिर्देव ऽसंवितारंमभिमातिषाहम्॥ इमं यज्ञमश्विनोभा बृहस्पतिर्देवाः पान्तु यजमानं न्यर्थात्। उरुव्यचो नो महिषः शर्म यः सदस्मिन् हवे पुरुहूतः पुरुक्षु। स नः प्रजायै हर्यश्च मृदुयेन्द्र मा (३१)

नो रीरिषो मा परा दाः। ये नः सपला अपु ते भवन्त्वन्द्राग्निभ्यामवं बाधामहे तान्। वसंवो रुद्रा आदित्या उपरिस्पृशं मोग्रं चेत्तारमधिराजमंक्रन्। अर्वाश्चमिन्द्रमुतो हवामहे यो गोजिद्वन्जिदश्वजिद्यः। इमं नो यज्ञं विंहवे जुषस्वास्य कुर्मो हरिवो मेदिन-

त्वा॥ (३२)

वृनिपुन्तु पुरस्तान्मा त्रिचत्वारि॒शत्ता॑॥४॥

[१४]

अग्रेमन्वे प्रथमस्य प्रचेतसो यं पाश्चजन्यं बुहवः समिन्यतैः। विश्वस्यां विशि
प्रविविशिवा॑ संमीमहे स नौ मुश्चत्व॑हसः। यस्येदं प्राणत्रिमिषद्यदेजति यस्य जातं
जनमानं च केवलम्। स्तौम्यग्निं नाथितो जौहवीमि स नौ मुश्चत्व॑हसः। इन्द्रस्य मन्ये
प्रथमस्य प्रचेतसो वृत्रप्रः स्तोमा उपु मामुपागुः। यो दाशुषः सुकृतो हवमुपु गन्ता (३३)

स नौ मुश्चत्व॑हसः। यः सङ्ग्रहं नयति सं वशी युधे यः पृष्ठानि सः सृजति त्रयाणि।
स्तौमीन्द्रं नाथितो जौहवीमि स नौ मुश्चत्व॑हसः। मन्वे वा मित्रावरुणा तस्य वित्त॑
सत्यैजसा दृहणा यं नुदेत्यै। या राजांन॑ सुरथं याथ उग्रा ता नौ मुश्चत्मागंसः। यो
वा॑ रथं क्रुजुरश्मिः सत्यधर्मा मिथुश्चरन्तमुपयाति दूषयन्न। स्तौमि (३४)

मित्रावरुणा नाथितो जौहवीमि तौ नौ मुश्चत्मागंसः। वायोः संवितुर्विदथानि मन्महे
यावांत्मन्वद्विभृतो यौ च रक्षतः। यौ विश्वस्य परिभू बभूवतुस्तौ नौ मुश्चत्मागंसः। उपु
श्रेष्ठां न आशिषो देवयोर्धर्मे अस्थिरन्न। स्तौमि वायु॑ संवितारं नाथितो जौहवीमि तौ
नौ मुश्चत्मागंसः। रथीतमौ रथीनामंह ऊतये शुभं गमिष्ठौ सुयमेभिरश्वैः। ययौर्- (३५)

वां देवौ देवेष्वनिशितमोजस्तौ नौ मुश्चत्मागंसः। यदयांतं वहतु॑ सूर्यायास्त्रिचक्रेण
सः सदमिच्छमानौ। स्तौमि देवावश्विनौ नाथितो जौहवीमि तौ नौ मुश्चत्मागंसः। मरुता॑
मन्वे अधिं नो ब्रुवन्तु प्रेमां वाचं विश्वामवन्तु विश्वैः। आशून् हुवे सुयमानूतये ते नौ
मुश्चन्त्वेनंसः। तिग्ममायुधं वीडित॑ सहस्रद्विव्य॑ शर्धः (३६)

पृतनासु जिष्णु। स्तौमि देवाम्मरुतो नाथितो जौहवीमि ते नौ मुश्चन्त्वेनंसः। देवानां
मन्वे अधिं नो ब्रुवन्तु प्रेमां वाचं विश्वामवन्तु विश्वैः। आशून् हुवे सुयमानूतये ते
नौ मुश्चन्त्वेनंसः। यदिदं मांजभिशोचति पौरुषेयेण दैव्येन। स्तौमि विश्वान् देवान्नाथितो
जौहवीमि ते नौ मुश्चन्त्वेनंसः। अनुं नोऽद्यानुमतिर- (३७)

निदनुमते त्वं वैश्वानरो न ऊत्या पृष्ठो दिवि। ये अप्रथेताममितेभिरोजौभिर्ये प्रतिष्ठे
अभवतां वसूनाम्। स्तौमि द्यावांपृथिवी नाथितो जौहवीमि ते नौ मुश्चत्म॑हसः। उर्वा॑
रोदसी वरिवः कृणोतं क्षेत्रस्य पक्षी अधिं नो ब्रूयातम्। स्तौमि द्यावांपृथिवी नाथितो

जोहर्वीमि ते नौ मुञ्चतुमःहंसः। यत्ते वृयं पुरुषुत्रा यविष्टाविंद्वा॒ सश्कृमा कच्चना- (३८)

इग्नः। कृधी स्वंस्मा॑ अदितेरनांगा॑ व्येनाऽसि शिश्रथो विष्वगग्ने। यथा॑ हु तद्वासवो
गौर्यं चित्पुदि पिताममुञ्चता यजत्राः। एवा त्वम् स्मत्प्र मुञ्चा॑ व्यःहः प्रातार्यग्ने प्रतरां न
आयुः॥ (३९)

गन्ता॑ दृष्यन्म्स्तौमि ययोः शर्वोऽनुमतिरनुं चुन चतुर्भिःशत्ता॥७॥ [१५]

अग्रमेवे यस्येदमिन्द्रस्य यः सङ्क्रामः सनौ मुञ्चत्वःहंसः। मुञ्चे वा॑ ता नौ मुञ्चतुमागंसः॥ यो वा॑ वायोरुपं रथीतमो यदयातमुञ्चिनो
तौ नौ मुञ्चतुमागंसः। मुरुतो॑ त्रिग्मं मुरुतो॑ देवानां यदिव विश्वान्ते नौ मुञ्चन्त्वेनसः। अनुं नु उर्वी॑ द्यावाष्ट्रियी॑ ते नौ मुञ्चतुमःहंसे॑ यत्ते॑
चतुरःहंसः पडागंसश्चतुरेनसो॑ द्विरःहंसः॥

अग्रांविष्णू॑ ज्यैष्ठ्यः॒ शं चोर्काऽश्मा॑ चाग्निश्चाऽश्वेष्मश्चाग्निश्च गर्भाश्चैका॑ च वाजो॑ नोऽग्ने॑ युनजिम् ममांश्वेष्मन्ते॑ पञ्चदशा॥१५॥

अग्रांविष्णू॑ अग्रिष्व वाजो॑ नौ अदंब्यो गोपा नवंत्र॒ शत्॥३९॥

अग्रांविष्णू॑ प्रतरां नु आयुः॥

हरिः ॐ ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां चतुर्थकाण्डे सप्तमः प्रश्नः समाप्तः॥ ४-७ ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां चतुर्थकाण्डः समाप्तः॥ ४ ॥

generated on December 25, 2025

Downloaded from <http://stotrasamhita.github.io> | StotraSamhita | Credits